

Što odgojitelj treba znati o dječjoj ranoj jezičnoj komunikaciji

Starčević, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:572317>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ivana Starčević

ŠTO ODGOJITELJ TREBA ZNATI O DJEČJOJ RANOJ
JEZIČNOJ KOMUNIKACIJI

Diplomski rad

Zagreb, lipanj 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ivana Starčević

**ŠTO ODGOJITELJ TREBA ZNATI O DJEČJOJ RANOJ
JEZIČNOJ KOMUNIKACIJI**

Diplomski rad

MENTOR RADA:
doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, lipanj 2024.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. KOMUNIKACIJA, JEZIK I GOVOR	3
3. RANA KOMUNIKACIJA	7
3.1. Rana komunikacijska sredstva	7
3.1.1. Glasanje	7
3.1.2. Pogled	8
3.1.3. Geste	9
3.2. Stadiji u razvoju rane komunikacije	13
3.2.1. Perlokucijski, ilokucijski i lokucijski stadij	13
3.2.2. Prednamjerna i namjerna komunikacija	14
3.2.3. Predsimbolička i simbolička komunikacija	15
3.2.4. Predjezična i jezična komunikacija	17
3.2.5. Dijadička i trijadička komunikacija	18
4. RAZVOJ KOMUNIKACIJE S DJECOM I MEĐU DJECOM U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI	19
4.1. Važnost poticajnog okružja	19
4.1.1. Razvoj komunikacije kroz različite centre aktivnosti	20
4.1.2. Dječji vrtić kao socijalno poticajno okružje	22
5. PRIKAZ ISTRAŽIVANJA – ISTRAŽIVANJE ŠTO ODGOJITELJ TREBA ZNATI O DJEČJOJ RANOJ JEZIČNOJ KOMUNIKACIJI	24
5.1. Cilj istraživanja	24
5.2. Metode i instrumenti istraživanja	24
5.3. Ispitanici	24
5.4. Hipoteze istraživanja	25
5.5. Rezultati istraživanja	25
5.6. Rasprava	40
6. ZAKLJUČAK	41
7. LITERATURA	42
MREŽNI IZVORI	42
POPIS SLIKA	43
POPIS GRAFIKONA	43
POPIS TABLICA	44

SAŽETAK

Komunikacija je temelj i potporni stup usvajanja jezika i razvoja govora. Važno je uočiti da dijete prije nego što progovori mora usvojiti niz znanja i vještina koje će mu omogućiti da postane komunikacijski aktivno i spremno za usvajanje jezika. Čovjek nije postao društveno biće zbog procesa socijalizacije u djetinjstvu, već je rođen kao biće koje teži društvenosti. Ono što čovjeka povezuje s drugim bićima oko njega jest komunikacija. Ona je u ljudskoj prirodi i prisutna je od samog početka života.

Ovaj rad na samom početku objašnjava razliku između govora, jezika i komunikacije te način na koji ih staviti u razvojnu perspektivu. Iako se ti pojmovi često predstavljaju kao sinonimi postoje brojne razlike među njima. Također, u radu se donosi i teorijski uvid u ranu jezičnu komunikaciju. Autori često različito definiraju ili ne definiraju razdoblje u životu djeteta na koje se odnosi pojam rana jezična komunikacija. U poglavlju o ranoj jezičnoj komunikaciji pobliže su opisana rana komunikacijska sredstva: glasanje, pogledi i geste. Kasnije su predstavljani i različiti stadiji rane komunikacije koji uvelike pomažu u njezinu razumijevanju. Ono što je zajedničko svim stadijima jest da ne predstavljaju crno-bijelu podjelu, već je njihovo poznavanje važno za razumijevanje razvojnih promjena koje dijete usmjeravaju prema novom komunikacijskom obilježju. Ni za koji od navedenih stadija ne postoji jasno usuglašena vremenska odrednica. Stoga je sve podatke i znanja o svakom od navedenih razdoblja izuzetno važno promatrati u razvojnom kontekstu, a ne u točno definiranim vremenskim okvirima. U narednim poglavljima pobliže se opisuje razvoj rane jezične komunikacije u vrtiću, važnost poticajnog okruženja, kvalitetne komunikacije među djecom te između odgojitelja i djeteta.

Ankentnim upitnikom ispitano je u kojoj su mjeri odgojitelji upoznati s ranom jezičnom komunikacijom i njezinim stadijima, predstavlja li im predgovorna komunikacija izazov, jesu li motivirani za educiranje u području rane komunikacije te koliko im je zapravo važna kvalitetna komunikacija u odgojnoj skupini (kako među djecom tako i između njih i djece). Cilj istraživanja bio je ustvrditi postoji li među ispitanicima razlika u znanju i stavovima ovisno o stupnju obrazovanja, godinama radnog staža te odgojno-obrazovnoj skupini u kojoj trenutačno rade. Iako je to bila pretpostavka, istraživanjem je dokazano da stupanj obrazovanja nije u velikoj mjeri utjecao na odgovore odgojitelja. Drugim riječima, odgojitelji sa završenim diplomskim studijem nisu pokazali više znanja u području rane jezične komunikacije. Ono što je iznenađujuće jest da odgojitelji u velikoj mjeri smatraju da nemaju dostupnu literaturu i

edukacije kroz koje bi se mogli dodatno educirati u području rane jezične komunikacije, a gotovo polovica ispitanika smatra da im je posebno izazovna komunikacija s djecom koja su u fazi dominantno neverbalne komunikacije.

Ključne riječi: rana jezična komunikacija, govorno-jezične vještine, komunikacija u odgojno-obrazovnoj skupini, neverbalna komunikacija, odgojitelj

SUMMARY

Communication is the foundation and supporting pillar of language acquisition and speech development. It is important to note that, before a child starts speaking, it must acquire certain knowledge and a set of skills that will enable them to become communicatively active and ready for language acquisition. Humans did not become social beings solely due to the process of socialization in childhood; rather, they are born with an innate inclination towards sociality. What connects humans to others around them is communication. Therefore, communication is inherent to human nature and present from the very beginning of life.

At the outset, the work explains the difference between speech, language, and communication and how to put them into a developmental perspective. Although these terms are often presented as synonyms, there are differences among them. The work then provides a theoretical insight into early language communication. Authors often define or fail to define the period in a child's life to which the term "early language communication" refers. The chapter on early language communication provides a closer description of early communication means: vocalizations, gazes, and gestures. Later in the paper, various stages of early communication are presented, greatly aiding in understanding the subject. What is common to all stages is that they do not represent a black-and-white division; instead, understanding them is important for comprehending the developmental changes that steer the child towards new communication features. None of the mentioned stages has a clearly defined temporal boundary. Therefore, it is crucial to observe all data and knowledge about each of the mentioned periods in a developmental context rather than in precisely defined time frames. Subsequent chapters provide a detailed description of the development of early language communication in preschool, the importance of a stimulating environment, quality communication among children, and between educators and children.

A questionnaire was used to examine the extent to which educators are familiar with early language communication, its stages, whether communication before speech poses a challenge to them, whether they are motivated to educate themselves in the field of early communication, and how important quality communication within the group is to them (both among children and between educators and children). The aim of the research is to determine whether there are differences in responses depending on the respondents' level of education, years of experience, and the educational group they currently work with. Although it was an assumption, research has proven that the level of education did not significantly affect the

responses of educators. In other words, educators with a completed graduate degree did not demonstrate more knowledge in the area of early childhood language communication. What is surprising is that educators largely believe they do not have access to literature and training that would allow them to further educate themselves in the field of early language communication, and almost half of the respondents find communication with children who are in the predominantly nonverbal stage particularly challenging.

Keywords: early language communication, speech-language skills, communication in educational groups, nonverbal communication, preschool educator

1. UVOD

„Jezik se ne poučava, nego se razvija, i to u bogatom govorno-komunikacijskom okruženju. Zbog toga poticajnost govorno-komunikacijskog okruženja predstavlja važan kriterij kvalitete cjelokupnog okruženja vrtića.“ (Slunjski, 2008, str. 46)

„Rani komunikacijski razvoj dugo je godina bio pojednostavljeno promatran samo kroz analizu obilježja jezika i govora, bez dubljeg razumijevanja složenosti i dinamičnosti temeljnih procesa razvoja socijalne komunikacije.“ (Cepanec, 2013, str. 9)

Najintenzivniji razvoj jezika i govora događa se u prve tri godine života. Tada dijete prolazi faze od prvog krika i glasanja do toga da govorom može izraziti svoje potrebe, osjećaje, stavove i utjecati na druge. Taj se razvoj odvija po predvidivim etapama. Od izuzetne su važnosti govorno-jezični poticaji u prvim mjesecima života svake bebe. Dijete svojim plačem komunicira s okolinom i obavještava ih o svojim stanjima (gladan sam, žedan, umoran itd.) (Andrešić i sur., 2010).

Rani komunikacijski razvoj obuhvaća nekoliko faza, koje se mogu odrediti prema različitim karakteristikama komunikacije. Uobičajena podjela je na predjezičnu i jezičnu komunikaciju. Takva podjela je pojednostavljena i površna jer uzima u obzir samo sredstva prenošenja poruke: je li riječ o jezičnim sredstvima (riječi i rečenice) ili predjezičnim sredstvima (pogled, mimika, gesta i slično), a zanemaruje promjene unutar samog komunikacijskog procesa (Ljubešić, Cepanec, 2012).

Važnost rane komunikacije odražava se i u kognitivnom te socio-emocionalnom razvoju djeteta, ali i u činjenici da obilježja rane komunikacije daju informacije o ukupnom razvoju djeteta. Periodizacija rane komunikacije povezana je s razumijevanjem razvojnih promjena u komunikaciji. Temeljno se ranu komunikaciju povezuje s ranim djetinjstvom, tj. s prvih šest godina života. Prema tom shvaćanju, rana komunikacija obuhvaća predjezično razdoblje (0 – 2 godine) i razdoblje rane jezične komunikacije (2 – 6 godina). U tijeku ranog djetinjstva, djeca tipičnog razvoja postupno usvajaju materinski jezik za svakodnevnu komunikaciju, koristeći ga verbalno u različite svrhe, te su sposobna razmjenjivati nove informacije isključivo putem razgovora, bez potrebe za podrškom situacijskog konteksta. Iako je jezični razvoj temeljito istražen, predjezično razdoblje dugo je bilo zanemarivano. U tom razdoblju, ključni su razvojni prijelazi: od komunikacije koja je pretežno predintencijska prema onoj koja je intencijska, te od pre-simboličke do simboličke i jezične komunikacije. Procjena tih prijelaza uključuje:

interdisciplinarni pristup, duboko razumijevanje razvojnih promjena u različitim područjima, pažljivo promatranje i sintezu informacija iz različitih izvora (Ljubešić, Ceganec, 2012).

Ovim se radom želi ispitati u kojoj su mjeri odgojitelji upoznati s dječjom ranom jezičnom komunikacijom, koliko im je ona izazovna, imaju li mogućnosti i želju za educiranjem u tom području te na koji način i u kojoj mjeri potiču jezični razvoj kod djece u svojim skupinama.

2. KOMUNIKACIJA, JEZIK I GOVOR

Komunikacija, jezik i govor nisu sinonimi, iako ih se u svakodnevnoj uporabi doživljava tako. Autorica Ljubešić (2021) definira komunikaciju kao transmisiju poruke između pošiljatelja i primatelja. Kako je čovjek po prirodi društveno biće, u njegovu razvoju kao i u svakodnevici, komunikaciji pripada posebno mjesto. Kad se dvoje ljudi susretne dolazi do komunikacije. Čak i onda kad ne žele komunicirati, oni zapravo komuniciraju razmjenjujući poruku. Komunikacija je razmjena obavijesti koja nam je važna za djelovanje na svijet i ljude, predstavlja temelj za usvajanje jezika i govora, a nužna je i za intelektualni razvoj i učenje te socijalizaciju.

Najčešća je podjela komunikacije na verbalnu i neverbalnu. Prema Cepanec (2023) pojam verbalna komunikacija označava komunikaciju do koje dolazi izmjenom riječi koje se mogu prenositi na različite načine dok neverbalna komunikacija obuhvaća prijenos poruka tzv. nejezičnim sredstvima kao što su na primjer izraz lica, pogled, geste, stav tijela i sl. Neverbalna komunikacija se koristi za izražavanje emocija, pokazivanje stavova, odražavanje osobina ličnosti i poticanje ili mijenjanje verbalne komunikacije (Zrilić, 2010). Obje vrste komunikacije u stvarnosti su isprepletene i često nerazdvojne.

Bez potrebe djeteta za komunikacijom s okolinom nema ni razvoja jezika ni govora, barem ne u obliku kakav bi trebao biti da bi ljudi koji okružuju dijete razumjeli što ono želi, treba, poručuje, a ni obrnuto, da bi dijete razumjelo poruke drugih ljudi. Male bebe najveći dio svoje prve godine života komuniciraju s okolinom nenamjerno: mršte se, plaču kad se ne osjećaju dobro, guguću, smiju se, zadovoljno meškolje kad su im potrebe zadovoljene. Na odraslima je da tumače i pogađaju znakove. Što su uspješniji u tome, to je komunikacija uspješnija. Razvojem združene pažnje i shvaćanjem da svojim ponašanjem mogu imati utjecaj na druge osobe, počinje namjerna komunikacija s okolinom, a da pri tome dijete još ne izgovara ni jednu riječ.

Prema Cepanec (2023) jezik je sustav simbola/znakova čiji su oblik i značenje dogovoreni, kao i pravila njihova slaganja. Pa tako primjerice razlikujemo hrvatski jezik, engleski jezik, njemački jezik, znakovni jezik i sl. Svaki od tih jezika ima niz dogovorenih znakova, riječi, kao i pravila slaganja tih znakova. Primjerice položaj negacije u njemačkom i hrvatskom jeziku nije jednak.

Jezik je tek jedno od mogućih sredstava komunikacije kojim postizemo svoj komunikacijski cilj. Stoga ako želimo nekome prenijeti poruku na hrvatskom jeziku to možemo učiniti na barem dva načina. Jedan je da određenu poruku ispišemo slovima na papir, a drugi je da tu poruku izgovorimo (Cepanec, 2023).

Govor je zvučna realizacija jezika. Odnosi se na glasove koje proizvodimo i koji oblikuju riječi. Govor je kombinacija glasova koji tvore socijalno dogovorene simbole koji su dio govorno jezičnog koda (Cepanec, 2023). Ne odnosi se samo na izgovor glasova, on je obilježen i tempom i ritmom. Govor se ogleda i u samoj kvaliteti glasa. Drugačije se doživljava zvonak i čist od hrapavog i promuklog glasa. Sugovornik ili slušatelj veću pažnju poklanja načinu na koji je nešto rečeno nego li samom sadržaju.

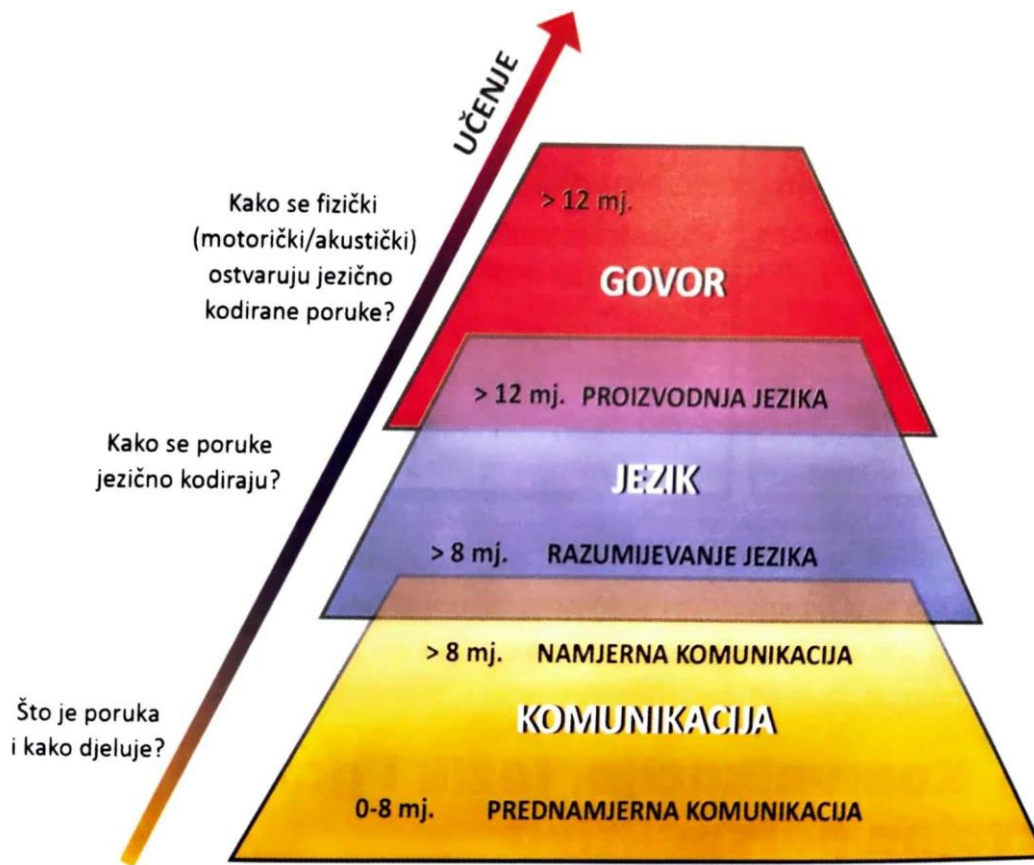
Iz svega proizlazi kako jezik i govor nisu cilj i svrha sami sebi već se mogu definirati kao sredstva kojima se postiže komunikacijski cilj.

Kako bismo komunikaciju, jezik i govor stavili u razvojnu perspektivu, moramo se najprije zapitati kojim se slijedom oni međusobno nadograđuju tijekom razvoja. Što se javlja prvo?

Prema Cepanec (2023) možemo reći da dijete prvo usvaja znanja iz područja komunikacije. Po rođenju dijete ne zna kako komunicirati sa svojom okolinom, ono ne razumije jezik niti ga govori. Tijekom prve godine dijete promatra reakcije okoline te polako uči kako njegova ponašanja djeluju na okolinu. Također promatra i spontanu aktivnost ljudi oko sebe, te uči odgovarati na njihove pokušaje započinjanja interakcije i komunikacije.

Sljedeće što mora savladati jest kako jezično kodirati i dekodirati poruke. Dijete aktivno sluša govor drugih, pokušava povezati iskaze s onime što vidi i što se događa. Na taj način stvara temelje za usvajanje jezika. Tek na kraju (oko prvog rođendana) počinje govoriti.

Razvoj se ne odvija u grubo odvojenim fazama, već dijete istovremeno usvaja različita znanja i iskustva koja se međusobno nadopunjuju i isprepliću. No ovakav prikaz razvojnih obrazaca ključan je za razumijevanje pretpostavki razvoja (Cepanec, 2023).

Slika 1. Razvojna piramida komunikacije, jezika i govora. Preuzeto iz Cepanec (2023, str. 20).

Kod djece rane dobi mogu se javiti odstupanja u svakom od ovih područja. Kod odstupanja u domeni razvoja komunikacije uočava se snižena zainteresiranost za socijalnu okolinu, nesustavno odazivanje na ime, oskudniji kontakt očima, rjeđe započinjanje komunikacije s okolinom, oslanjanje na jednostavnija komunikacijska sredstva i sl. Djeca koja pokazuju odstupanja u jezičnom razvoju u ranoj dobi smanjeno razumiju jezik, imaju odgođeni početak jezične proizvodnje ili usporeno usvajaju nove riječi. Treću skupinu čine djeca s govornim teškoćama koju prepoznajemo po odstupanjima u artikulaciji, ritmu, tečnosti govora i sl. (Cepanec, 2023).

Također valja obratiti pozornost i na sljedeće razvojne međuodnose:

1. Opće kognitivne sposobnosti utječu na razvoj komunikacije
2. Obilježja komunikacijskih sposobnosti utječu na usvajanje jezika kao i na kvalitetu samog procesa
3. Posljedično opće kognitivne sposobnosti utječu i na usvajanje jezika

4. Govor je primarno motorička sposobnost koja ovisi o slušnom sustavu i motoričkoj izvedbi, a u ranom je razdoblju najčešće nedjeljiv od razvoja jezične proizvodnje

Prema Capanec (2023), kada govorimo o razvoju svih navedenih sposobnosti, važno je spomenuti utjecaj okoline. Okolinski i biološki čimbenici su u neprestanom međudjelovanje te nisu međusobno isključivi. Kad govorimo o razvoju komunikacijskih vještina potrebno je naglasiti važnost socijalne okoline, odnosno ljudi kojima je dijete okruženo. Iako su biološki čimbenici izuzetno važni jer pružaju temelj za percepciju, obradu i učenje, brojni nas primjeri podsjećaju koliko je važna i poticajna okolina. Raznoliki negativni biološki čimbenici utječu na rani komunikacijski razvoj, pa tako najčešće uključuju prisutnost različitih oštećenja (neurološka, senzorička, motorička), različite infekcije itd., što sve može nepovoljno djelovati na rast i razvoj. Iz toga proizlazi da su negativni biološki čimbenici svi oni koji na bilo koji način negativno utječu na djetetovu sposobnost interakcije s okolinom i njegovo učenje.

3. RANA KOMUNIKACIJA

Autorice Ljubešić i Ceganec (2012) ranom komunikacijom nazivaju razdoblje u kojem se usvajaju vještine koje omogućavaju proces razmjene obavijesti: slanja poruka i odgovaranja. One proizlaze iz djetetova sazrijevanja i učenja u kognitivnoj, jezičnoj i socijalnoj domeni, te u posebnom kognitivnom području koje zovemo socijalna kognicija ili spoznaja o ljudima i njihovom doživljavanju i ponašanju. Istraživanja krajem prošlog stoljeća pokazala su da rana komunikacija nije samo faza u razvoju komunikacije s dominantnom ulogom u socijalno-emocionalnom razvoju, već i sa značajnom ulogom u mentalnom zdravlju te razvoju osobnosti i spoznaje.

3.1. Rana komunikacijska sredstva

Djeca počinju komunicirati prije nego što počnu proizvoditi prve riječi sa značenjem. U dobi od 9 mjeseci jasno se kod djece vidi namjerna komunikacija. Ona ne samo da razlikuju vrste i osobine govora, nego neke slušaju radije od drugih. Nije iznenađujuće da djeca radije slušaju glas majke od gotovo bilo kojeg drugog zvuka. Također, može se očekivati da radije slušaju normalan govor od nepovezanih riječi ili glazbe (Vasta i sur., 1998). Namjerna komunikacija može se definirati kao izmjena pogleda u tri koraka: osoba-predmet-osoba ili predmet-osoba-predmet. Prebacivanje pogleda zapravo je pokazatelj da je dijete svjesno učinka koje njegova poruka ima na primatelja (Ceganec, 2023) te je odraz provjere učinkovitosti poruke na aktivnost ili pažnju druge osobe.

Komunikacijska sredstva možemo podijeliti na pogled, geste i glasanje.

3.1.1. Glasanje

Budući da se djeca glasaju od rođenja, zanimljivo je razmotriti kada počinju namjerno proizvoditi zvuk s ciljem da utječu na svoju okolinu. Drugim riječima kada im glasanje postaje komunikacijsko sredstvo?

Već u dobi od 4 do 6 mjeseci uočavaju se razlike u glasanju u različitim kontekstima. Primjerice razlikuje se glasanje kad dijete gleda u predmet od glasanja kad dijete gleda u osobu. U dobi od oko 6 mjeseci javlja se slogovanje pri čemu dijete spaja nekoliko jednakih slogova, na primjer *mamamama*. U mjesecima koji slijede dijete dodaje nove različite glasove, uključujući i neke koji se javljaju samo u drugim jezicima. Istraživanja su pokazala da je slogovanje djece iz različitih jezičnih sredina vrlo slično. Iz toga proizlazi da biološki mehanizam ovdje igra važnu ulogu. Kada djeca počnu govoriti, ona izgovaraju riječi samo onog jezika kojeg su slušala (Vasta i sur., 1998). Dob od 8 do 10 mjeseci razdoblje je usvajanja intonacijskih obrazaca govora kojemu su djeca izložena, što rezultira pojavom žargona u dobi od oko 11 mjeseci (Cepanec, 2023).

Prema Cepanec (2023) obilježja komunikacijskog glasanja jesu:

1. popraćeno je kontaktom očima s drugom osobom i/ili gestom
2. prisutno je iščekivanje odgovora okoline
3. prisutna je uznemirenost ako osoba ne odgovori.

Za razliku od komunikacijskog glasanja, istraživačko glasanje javlja se u situacijama kada dijete istražuje neki predmet. U dobi od 7 mjeseci učestalost komunikacijskog i istraživačkog glasanja je podjednaka, dok je u dobi od 13 mjeseci komunikacijsko glasanje četiri puta češće od istraživačkog. Razlikuju se i po akustičnim parametrima. Komunikacijsko glasanje uglavnom je kraće i obilježava ga širi raspon tonova.

Razna istraživanja sugeriraju da djeca ostvaruju komunikacijsku namjernost glasanjem prije nego počnu govoriti. Djeca u dobi od 7 do 11 mjeseci posjeduju vokalni repertoar koji doprinosi reguliranju interakcije, što se smatra jednim od glavnih temelja za razvoj govora (Cepanec, 2023).

3.1.2. Pogled

Uspostavljanje udruženog kontakta očima predstavlja ključan element ljudske komunikacije. Odmah po rođenju djeca biraju gledati u lica osoba čiji je pogled usmjeren prema njima. U dobi od 3 mjeseca dijete se smiješi kada netko s njim uspostavi kontakt očima, a smiješenje se smanjuje kad osoba odvrti pogled (Cepanec, 2023).

Važnost pogleda očituje se i s ciljem provjere namjere druge osobe. Primjerice ako osoba izaziva dijete tako da mu odmakne igračku. Velike razvojne promijene u ovom ponašanju primjećuju se u razdoblju između 9. i 11. mjeseca života. Oko trećina djece u dobi od 9 mjeseci uspostavlja kontakt očima s osobom koja ih ometa, dok to čini 2/3 djece u dobi od 10 mjeseci i gotovo 90% djece u dobi od godine dana (Cepanec, 2023). Ovi podaci ukazuju na važnost informacija koje djeca dobivaju iz pogleda druge osobe.

Djeca u dobi od 8 do 9 mjeseci počinju koristiti pogled da usmjere pažnju druge osobe, a sustavna uporaba pogleda s ciljem mijenjanja ponašanja druge osobe postaje češća u dobi od godine dana (Cepanec, 2023). Međutim, treba napomenuti da su komunikacijski činovi u kojima dijete komunicira samo pogledom relativno rijetki. U dobi od 7 do 13 mjeseci oni zauzimaju svega 5% u ukupnoj komunikaciji (Cepanec, 2023). Učestalost kombiniranja pogleda i geste raste tijekom druge godine života, međutim širenjem repertoara komunikacijskih sredstava uloga samog pogleda se mijenja. Tako se već oko druge godine vide promijene u korištenju pogleda kao komunikacijskog sredstva. Starija djeca ne gledaju uvijek u osobu ako koriste neko drugo sredstvo, međutim ako osoba ne reagira, uspostavljaju kontakt očima.

3.1.3. Geste

Geste su pokreti koji se izvode s ciljem prenošenja poruke. To su, dakle, pokreti sa značenjem koji su nekome usmjereni. Najčešće se proizvode prstima, rukama i ramenima, ali mogu uključivati i pokrete lica i cijelog tijela (Cepanec, 2023). One su važan dio ljudske komunikacije. Već u predverbalnom razvoju djeca koja čuju koriste geste zajedno s drugim neverbalnim reakcijama kako bi ostvarila mnoge funkcije verbalnog jezika (Vasta i sur., 1998).

Rani komunikacijski razvoj djece tipičnog razvoja u velikoj je mjeri obilježen uporabom gesta, one predstavljaju jedan od najvažnijih pokazatelja u procjeni komunikacijskih sposobnosti i sveukupno ih možemo smatrati nositeljima komunikacijskog razvoja. Njihova pojava znak je namjerne komunikacije, a analiza njihove uporabe vrlo često predstavlja i dobru mjeru razvoja združene pažnje i socijalne usmjerenosti djeteta (Cepanec, 2023).

Razvojno, djeca prije koriste geste u svrhu komunikacije nego govor (Bates, 1976). U početku ih koriste kako bi komunicirala zahtjeve uglavnom s majkama. (Vasta i sur., 1998). Pojavljivanje gesta u komunikaciji djece približno odgovara dobi početka razumijevanja ranih riječi. Djeca svoje prve geste tipično počinju koristiti između 9. i 12. mjeseca (Bates, 1976). Prva se gesta javlja spontano i bez podučavanja, a njezino značenje proizlazi iz socijalne interakcije s okolinom (Goldin-Meadow i Morford, 1985). Najčešće komunikacijsko sredstvo u predjezičnoj komunikaciji je gesta pokazivanja. One omogućavaju komuniciranje o stvarima, te prijenos informacija u razdoblju kada djeca to još nisu u mogućnosti verbalizirati (Iverson i Goldin-Meadow, 2005). Može se zaključiti da geste utiru put govornom jeziku. Kako bi se razvoj ovih neverbalnih reakcija nastavio potrebno je da netko na njih odgovara. Razna istraživanja su pokazala da majke obično prikladno odgovaraju na djetetove geste, na primjer, davanjem ili imenovanjem objekta koje je dijete tražilo (Vasta i sur., 1998).

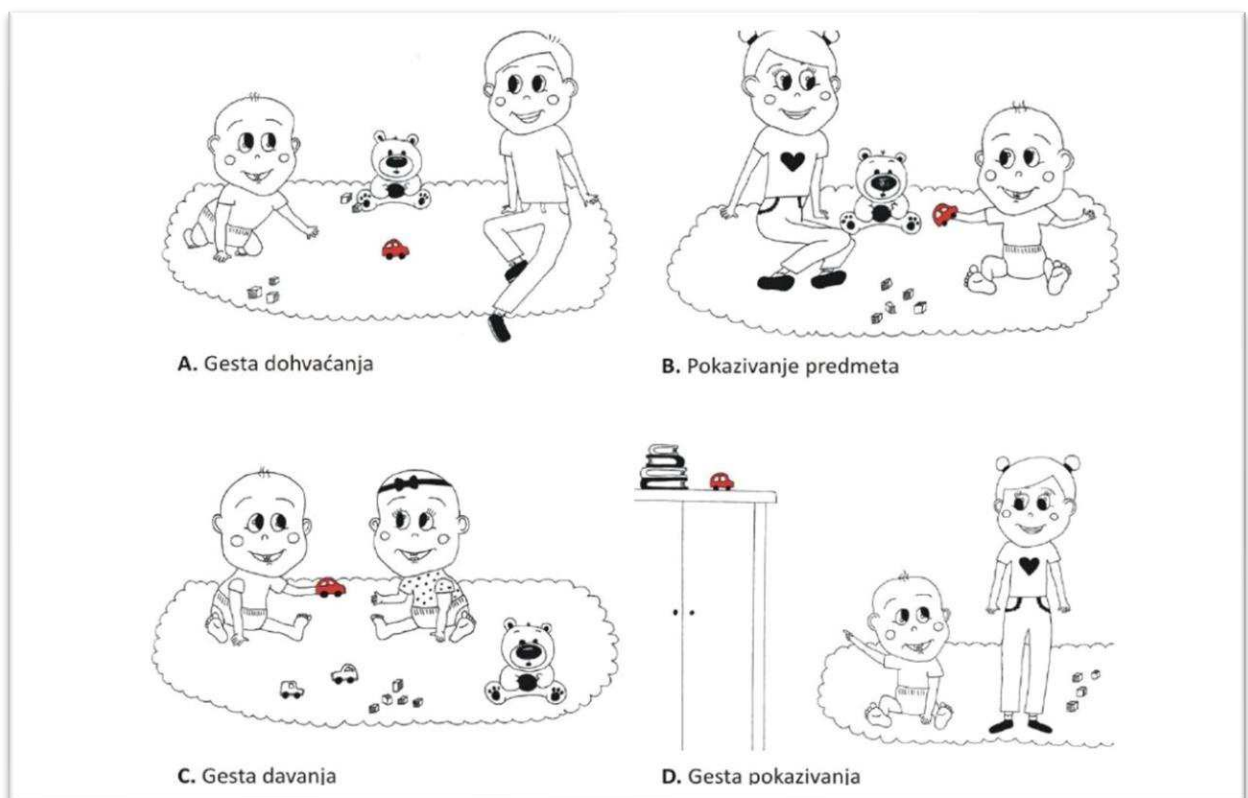
Već krajem prve godine uporaba geste kao samostalnog komunikacijskog sredstva značajno se smanjuje. Istovremeno sustavno raste kombiniranje geste i pogleda, kao i geste i glasanja, a nakon prvog rođendana i istovremena upotreba čak triju komunikacijskih sredstava (gesta + pogled + glasanje) (Cepanec, 2023). Geste ostaju dominantno komunikacijsko sredstvo najmanje do dobi od 15 mjeseci, a vrlo vjerojatno i nešto dulje. Iverson i Thal (1998) razlikuju dvije primarne kategorije gesta: deiktičke i reprezentacijske.

Deiktičke geste usmjeravaju pažnju prema prisutnom predmetu ili događaju, odnosno mogu se interpretirati samo unutar konteksta. Dakle, same za sebe ne nose nikakvu informaciju. Javljaju se prve te je njihova pojavnost važan pokazatelj komunikacijskog razvoja, ali i prediktor jezičnog razvoja. Služe upućivanju komunikacijskog partnera na neki predmet u prostoru, tj. fizičkom izdvajanju onog predmeta o kojem se komunicira. Velike razvojne promjene u uporabi deiktičkih gesta javljaju se u dobi od 10 do 14 mjeseci kada predstavljaju dominantan način komunikacije (Cepanec, 2023).

Najčešće se govori o sljedećim oblicima deiktičkih gesta (prema Cepanec, 2023):

1. Gesta dohvaćanja - tijekom izvođenja geste dohvaćanja ruka je ispružena dlanom okrenutim prema dolje u položaju za hvatanje, moguće je da dijete pri tome radi pokrete otvaranja i zatvaranja dlana

2. Gesta predstavljanja predmeta - dijete drži predmet u ruci i usmjerava ga tako da ga druga osoba može vidjeti
3. Gesta davanja - dijete daje predmet drugoj osobi s ciljem zahtijevanja neke radnje ili dijeljenjem interesa o tom predmetu
4. Gesta pokazivanja – najčešće korištena deiktička gesta; prepoznaje se po ispruženoj ruci i ispruženom kažiprstu koje dijete usmjerava prema nečemu

Slika 2. Vrste deiktičkih gesta. Preuzeto iz Cepanec (2023, str. 63).

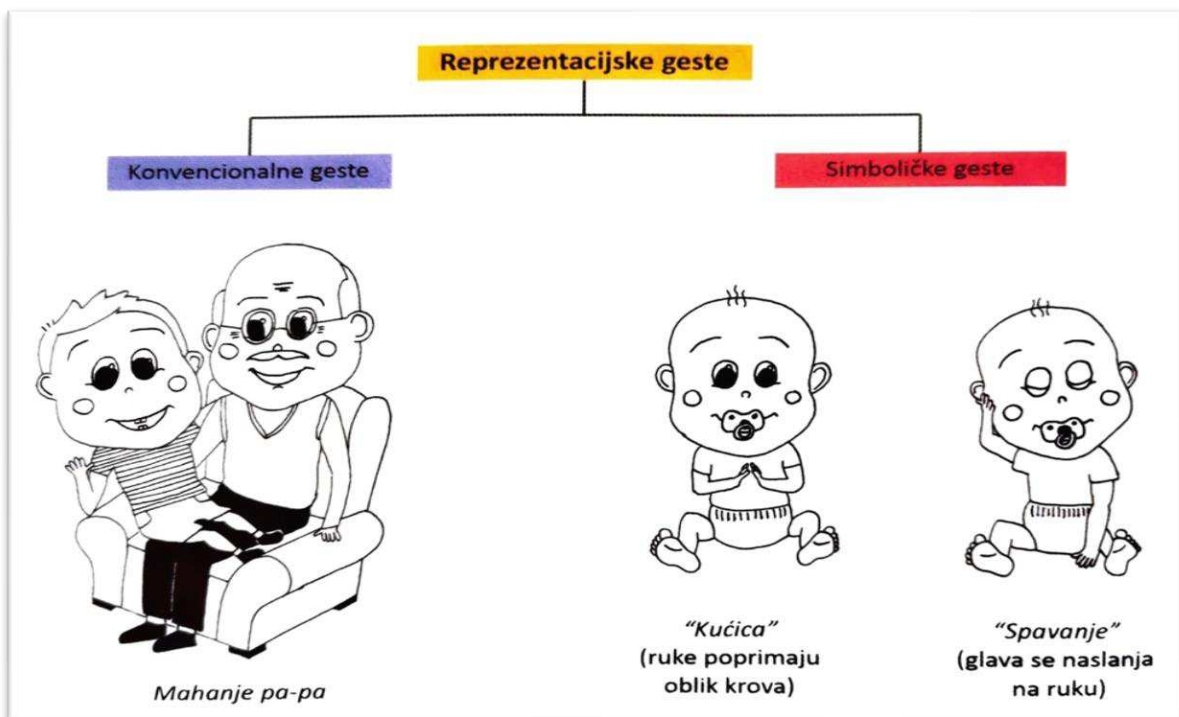
Deiktičke geste mogu se podijeliti i na kontaktne i distalne. Kontaktne uključuju fizički kontakt između djeteta i osobe ili djeteta i predmeta dok kod distalnih taj kontakt izostaje (Cepanec, 2023).

Reprezentacijske geste predstavljaju predmet, osobu, mjesto ili događaj kroz pokret ruke, tijela ili facijalne ekspresije. Ukazuju na semantički sadržaj, samostalno nose neko značenje te imaju značenje izvan situacijskog konteksta. Obično se pojavljuju oko 12. mjeseca,

nakon pojave nekoliko deiktičkih gesta (Acredolo i Goodwyn, 1988). Razlikuju se od deiktičkih gesta u tome što nose značenje, a rezultat toga je da njihova interpretacija manje ovisi o kontekstu. Koristeći reprezentacijske geste dijete može komunicirati o stvarima i osobama koje nisu prisutne u prostoru, kao i o događajima koji su se već dogodili ili koji će se tek dogoditi. Stoga reprezentacijske geste označavaju put prema simboličkoj komunikaciji dok su deiktičke geste predsimboličke (Cepanec, 2023).

Postoje dva oblika reprezentacijskih gesta:

1. Konvencionalne geste kojima je značenje dogovoreno (npr. kimanje glavom za „da“, odmahivanje glavom za „ne“). Najčešće označavaju neki pojam ili dio socijalne rutine (Iverson i sur., 2008). Smislene su unutar kulturološkog konteksta i obično se mogu koristiti bez govora. Ove se geste pojavljuju vrlo rano u razvoju (Nicoladis, 2002).
2. Simboličke geste mogu nositi značenje neke radnje (npr. povlačenje prazne ruke prema ustima-jesti) ili objekta (npr. držanje prazne šake pokraj uha-telefon). One simboliziraju predmete koji nisu prisutni te se koriste u različitim kontekstima. Simboličke su geste posebno važne i prisutne u razdoblju kad djeca učestalo iniciraju komunikaciju, a nisu razvila dovoljno velik rječnik govornog jezika (Cepanec, 2023).

Slika 3. Vrste reprezentacijskih gesta. Preuzeto iz Cepanec (2023, str. 72).

3.2. Stadiji u razvoju rane komunikacije

Rani komunikacijski razvoj može se podijeliti na više razdoblja koristeći različita obilježja komunikacije. Bitno je razumjeti prirodu tih razvojnih faza, kao i njihova međusobna preklapanja i sličnosti (Cepanec, 2023).

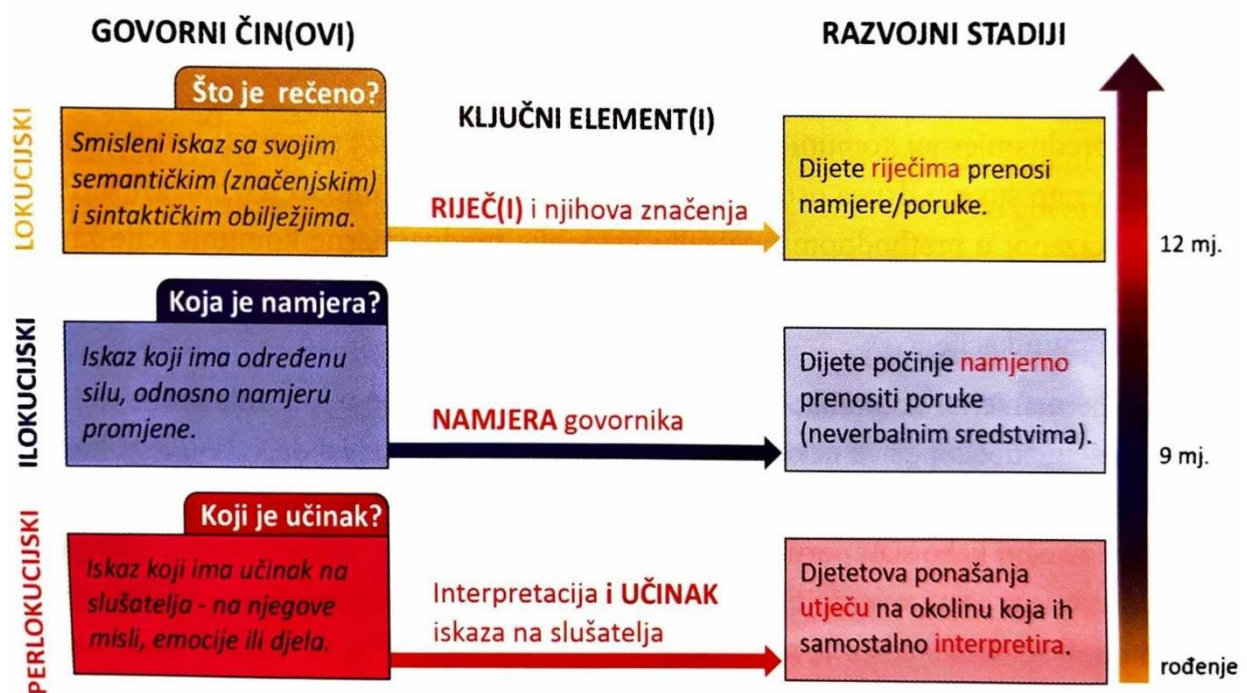
3.2.1. Perlokucijski, ilokucijski i lokucijski stadij

Perlokucijski stadij počinje odmah nakon rođenja, a u njemu dijete ima sustavan, ali nenamjerni utjecaj na druge osobe. Iako dijete svoje ponašanje ne provodi namjerno kako bi utjecalo na drugu osobu, ipak utječe na njih. Čest način ostvarivanja perlokucije je putem plača. Tijekom perlokucijskog stadija, prisutna su refleksivna ponašanja i jednostavna namjerna ponašanja čije posljedice na druge ljude dijete ne razumije. Ponašanje djeteta tijekom tog stadija nema jasan cilj niti namjeru prema drugoj osobi. Međutim, s druge strane, roditelji često interpretiraju poruke iz djetetovog ponašanja - bilo iz njegovih pokreta, osmijeha ili plača. Roditelji na neki način ta ponašanja doživljavaju kao pokušaje komunikacije te spremno na njih odgovaraju. Na taj način pomažu djetetu u stvaranju temelja potrebnih za razvoj ilokucijskog stadija (Cepanec, 2023).

U dobi od otprilike 9 do 10 mjeseci, dijete ulazi u ilokucijski stadij, gdje počinje koristiti neverbalne znakove poput gesta i glasanja kako bi utjecalo na druge osobe. Ovaj stadij označava početak namjerne uporabe tih znakova s ciljem prenošenja poruka ili izražavanja zahtjeva te usmjeravanja pažnje druge osobe na određeni predmet ili događaj. U ilokuciji, dijete svjesno koristi znakove kako bi postiglo određenu funkciju, kao što su naređivanje ili indiciranje prisutnosti nekog predmeta (Cepanec, 2023).

Prema Cepanec (2023) u dobi od 12 do 13 mjeseci dijete ulazi u lokucijski stadij kada počinje koristiti referencijske riječi kako bi komuniciralo. To znači da dijete počinje koristiti riječi kako bi prenijelo poruke koje je prethodno izražavalo neverbalnim sredstvima. U ovom stadiju, lokucija omogućuje izricanje tzv. propozicija, odnosno tvrdnji koje se mogu ocijeniti kao točne ili netočne. Prije toga, dijete je komuniciralo isključivo putem performativa, čiji je cilj bio izazvati promjenu u okolini (npr. da roditelj djetetu doda igračku ili da ga podigne).

Važno je istaknuti da se ovi stadiji nadopunjuju, što znači da pojavom sljedećeg stadija ne nestaju prethodni. Čak i nakon pojave ilokucije, perlokucija ostaje prisutna, dok su nakon pojave lokucije i dalje prisutne i perlokucija i ilokucija. Na taj način, komunikacija djeteta se kontinuirano razvija i proširuje. Cepanec (2023) prema Bates (1976) podsjeća da iskazi s jednom ili čak dvije riječi ne moraju nužno imati značenje na simboličkoj razini. Pojava eholalije može biti dobar primjer i potvrda te teze, jer eholalija ne označava nužno prisutnost lokucije.

Slika 4 Karakteristike perlokucijskog, ilokucijskog i lokucijskog stadija. Preuzeto iz Cepanec (2023, str. 279).

3.2.2. Prednamjerna i namjerna komunikacija

U prednamjernoj komunikaciji, djetetovo ponašanje može se smatrati komunikacijom samo ako mu druga osoba pridaje značenje, premda ono to u osnovi nije. Ovo razdoblje predstavlja perlokucijski stadij u razvoju komunikacije, a pojava namjerne komunikacije

označava početak ilokucijskog stadija. Početak razdoblja namjerne komunikacije približno se veže uz dob od 9 mjeseci. Iako u toj dobi možemo primijetiti pojavu nekih namjernih komunikacijskih epizoda, obilježja prednamjerne komunikacije i dalje su prisutna u svakodnevnom ponašanju djeteta. Dakle, dijete ne nauči odjednom kako slati poruke za sva svoja stanja i potrebe, već je to postupan proces učenja (Cepanec,2023).

Namjernu komunikaciju možemo opisati kao ponašanje usmjereno prema nekoj osobi, a uključuje namjerno slanje poruke. Prije nego dijete počne namjerno komunicirati, okolina iščitava njegove potrebe analizirajući njegovo spontano ponašanje. To je razdoblje prednamjerne komunikacije. Okolina prepoznaje poruku na temelju situacije i djetetova općeg ponašanja. Odnosi se na izvođenje određene radnje usmjerene na cilj (npr. pokret dohvaćanja). Kada govorimo o prednamjernoj komunikaciji izostaju ponašanja koja bi upućivala na to da dijete očekuje djelovanje osobe kao što je npr. iščekivanje ili provjeravanje reakcije osobe. Ukoliko cilj nije ostvaren kod djeteta se pojačava frustracija. Za razliku od prednamjerne, u razdoblju namjerne komunikacije dijete aktivno i ciljano šalje poruku. Karakterizira ga izvođenje ponašanja koje je usmjereno na osobu te često udruživanje geste i/ili glasanja s pogledom prema osobi kojoj prenosi poruku. Također, prisutna je i izmjena pogleda između predmeta i komunikacijskog partnera te dijete vidljivo iščekuje dogovor. Nastanak namjerne komunikacije omogućuju razvojne promjene u kognitivnom i sociokognitivnom razvoju. Dijete isprva na okolinu djeluje predsimboličkim sredstvima kao što su glasanje, pogled i sl., a tek kasnije upotrebljava simbolički sustav, odnosno jezik (Cepanec, 2023).

3.2.3. Predsimbolička i simbolička komunikacija

Za početak je važno razumjeti razliku između predsimboličkih i simboličkih sredstava. Da bismo to učinili, prvo moramo definirati što je simbol. U najosnovnijem smislu, simbol je „nešto što predstavlja nešto drugo”. Simboli mogu biti izraženi putem riječi, glasova, gesta ili vizualnih predodžbi. Prva simbolička sredstva koju koriste djeca obično su geste i riječi. Spontano korištenje simboličkih sredstava značajan je pokazatelj kognitivnog razvoja djeteta (Cepanec,2023).

U početku, sva djeca počinju komunicirati putem predsimboličkih sredstava poput glasanja, pogleda i nesimboličkih gesti. Međutim, vrlo brzo nakon početka namjerne komunikacije, djeca počinju usvajati simbole. U početku, oni koriste simbole unutar poznatih rutina i konteksta, te ne koriste riječi ili simboličke geste na simboličkoj razini. No kako djeca

sazrijevaju, uče i dolaze u dodir s uporabom istih simbola u različitim situacijama i s različitim osobama, uspijevaju razlikovati simbol od trenutne situacije i počinju ga koristiti na simboličkoj razini, shvaćajući koncept koji taj simbol predstavlja (Cepanec, 2023). Simbolički sustav komunikacije ima važnu ulogu ne samo u prijenosu beskonačnog broja složenih poruka drugima, već i u procesu učenja i usvajanja novih znanja od drugih. Osoba koja nije usvojila simbolički sustav komunikacije ne može čitati knjige niti usvojiti nove informacije sadržane u njima. U predsimboličkoj fazi komunikacije dijete šalje poruke putem predsimboličkih sredstava koja su obično usmjerena na privlačenje pažnje ili su dio poznatih rutina, ali samostalno nemaju značenje izvan trenutnog konteksta. Autorica Cepanec (2023) ističe da prve riječi često nisu pravi simboli, već se obično pojavljuju kao dio aktivnosti koje dijete obavlja ili su vezane uz određeni objekt. To sugerira postupno usvajanje simbola. Iako može zvučati proturječno da dijete izgovara riječ, ali je ne koristi na simbolički način, činjenica je da izgovorena riječ može biti simbol, no djetetovo shvaćanje njezinog značenja ne mora biti na simboličkoj razini. Na primjer, ako dijete čuje riječ „šetati” tijekom šetnje i s vremenom ju počne izgovarati u istom kontekstu, to ne znači nužno da razumije značenje te riječi, već da ju je povežalo sa situacijom (što je važan korak u razvoju, ali ne predstavlja potpunu simboličku sposobnost) (Cepanec, 2023). Pokazatelj koji može ukazivati na to da dijete razumije što ta riječ označava može biti primjerice da dijete izgovaranjem riječi „šetati” zahtijeva šetnju. Simboličko razmišljanje, dakle, zahtijeva neki stupanj razumijevanja odnosa između simbola i referenta (Cepanec, 2023). Mnogi psiholozi koji su istraživali ovo pitanje slažu se oko toga da djeca moraju biti predisponirana za povezivanje naziva s predmetom na određeni način. Primjerice kada djeca čuju novu riječ ona automatski stvaraju određene pretpostavke o tome na što se riječ odnosi. Te su pretpostavke uglavnom točne (Vasta i sur., 1998). Prema teoriji leksičkog kontrasta kada djeca čuju nepoznatu riječ, ona automatski pretpostavljaju da ona ima različito značenje od svih drugih riječi koje poznaju. Ova ih pretpostavka motivira da nauče na što se točno nova riječ odnosi. Drugi dio ove teorije odnosi se na to da kada trebaju napraviti izbor, djeca uvijek zamjenjuju svoja postojeća znanja ili kategorije onima za koje su odlučili da su uobičajenija. Na primjer, dijete koje je pretpostavilo da se lisica zove pas, temeljem učenja da riječ lisica ima svoje posebno značenje, zamjenjuje netočan naziv pas, točnim nazivom lisica (Vasta i sur., 1998). S obzirom na sve navedeno, teško je precizno odrediti trenutak kada prestaje predsimbolička i počinje simbolička komunikacija. No, evidentno je da se najznačajnije promjene događaju tijekom druge godine života. Istraživanja su pokazala da se prve naznake simboličke komunikacije mogu primijetiti već u dobi od 13 do 15 mjeseci, dok su značajni razvojni koraci u učestalosti simboličke komunikacije uočljivi između 19. i 24.

mjeseca. U razvoju ove sposobnosti izrazito je važna uloga socijalne okoline budući da se simbolička komunikacija rađa u okviru komunikacijskih epizoda. Uz okolinu, veliki utjecaj ima i sazrijevanje djetetovog središnjeg živčanog sustava kao nužne pretpostavke simboličke aktivnosti i usvajanja jezika (Cepanec, 2023).

3.2.4. Predjezična i jezična komunikacija

Određivanje razdoblja predjezične i jezične komunikacije blisko je povezano s podjelom na predsimboličku i simboličku komunikaciju jer je jezik simbolički komunikacijski sustav (Cepanec, 2023). Prema Starc i suradnicima (2004), predjezično razdoblje obuhvaća prve mjesece djetetova života, od rođenja do prvih konstruktivnih izgovorenih riječi. U ovom razdoblju se grade temelji komunikacije, iako se verbalni jezik još nije razvio. Dijete koristi neposredne tjelesne signale poput dodira, pogleda, grimasa i zvukova kako bi izrazilo svoje potrebe i emocije te uspostavilo osnovnu vezu s okolinom. Starc i suradnici (2004) ističu da ovo razdoblje stvara preduvjete koji kasnije postaju važni faktori prilikom usvajanja govora i jezika. Naglašava se važnost razgovora s djetetom od prvog dana kako bi se uspostavila veza između slušne kontrole i glasova koje nesvjesno proizvodi.

Razdoblje jezične komunikacije označava fazu kada dijete počinje razvijati sposobnost izražavanja putem jezika. Obično se to događa tijekom druge godine života, kada dijete počinje izgovarati svoje prve riječi i kratke fraze. Prema Starc i suradnicima (2004); tijekom ove faze djetetova sposobnost za izražavanje i razumijevanje jezika znatno se proširuje, što omogućuje dublju interakciju s okolinom i usvajanje složenijih komunikacijskih vještina. U ovom razdoblju, djeca obično imaju vokabular od oko 50 riječi. Osim što usvajaju nove riječi i fraze, također proširuju svoj vokabular koristeći različite vrste riječi (Apel i Masterson, 2004). Prema Vasti i sur. (1998) ne slijede sva djeca isti obrazac leksičkog razvoja. Prije nego što djeca usvoje 50 riječi koje mogu izgovoriti mogu se opaziti dva tipa razvoja. Neka djeca pokazuju referencijalni stil izgovarajući velik broj imenica i koristeći jezik ponajprije za imenovanje predmeta, osoba i sl. Druga pak pokazuju ekspresivni stil, koji uključuje veću mješavinu vrsta riječi i veći naglasak na jezik kao pragmatično sredstvo za izražavanje potreba i za komunikaciju s okolinom. Nakon što dijete usvoji svoje prve gramatičke oblike, postupno ih povezuje u prve smislene rečenice koje su još uvijek nepotpune. Svako dijete ima dva skupa riječi - pasivni i aktivni (Posokhova, 2008). Pasivni skup riječi obuhvaća riječi koje dijete

razumije, ali ih ne koristi aktivno u svom govoru. Aktivni skup riječi sastoji se od riječi koje dijete može izgovoriti i aktivno koristi u svom govoru. Postupno, kako se jezične vještine razvijaju i dijete stječe više iskustva u komunikaciji, aktivni fond riječi će se proširivati.

3.2.5. Dijadička i trijadička komunikacija

Ova podjela komunikacije temelji se prvenstveno na vještinama združene pažnje. Kao što im i samo ime govori dijadička komunikacija odnosi se na izmjenu između dvije osobe dok u trijadičkoj komunikaciji postoji i treći element. Dijadička komunikacija najčešće se opisuje kao situacija u kojoj dijete i odrasla osoba gledaju jedno u drugo, u fizičkom su kontaktu, osmjehuju se te usmjeravaju glasanje ili govor jedno drugome u nadovezujućim izmjenama. U ovoj vrsti komunikacije ne postoji zajednička usmjerenost na neki dijeljeni cilj ili plan, već je obilježava dijeljenje ponašanja i emocija (Cepanec, 2023).

Trijadička komunikacija omogućena je razvojem vještina združene pažnje i obilježava je dijeljenje ciljeva i percepcije (Cepanec, 2023). Krajem prve godine života počinju se ostvarivati trijadičke aktivnosti koje uključuju dijete, odraslu osobu i neki predmet prema kojem je usmjerena njihova pažnja. U ranoj dobi to su najčešće aktivnosti davanja i uzimanja predmeta, zajedničko slaganje kocaka, listanje slikovnice i sl. Tijekom tih aktivnosti dijete koordinira svoju pažnju s pažnjom druge osobe. Važnost ovakvih aktivnosti nije u istovremenom bivanju djeteta, odrasle osobe i nekog predmeta, već u kvaliteti njihova ponašanja. Odnosno važno je da dijete u toj situaciji uči kako da zajedno s drugom osobom ostvari zajedničke ciljeve. Ulazak u trijadičku fazu komunikacije izrazito je važan za funkcionalno usvajanje jezika (Cepanec, 2023).

4. RAZVOJ KOMUNIKACIJE S DJECOM I MEĐU DJECOM U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI

Da bi izgradili pozitivnu komunikaciju u predškolskoj dobi, odgojitelji bi trebali poticati ključne elemente kvalitetne komunikacije poput empatije, tolerancije, suradnje, uzajamne pomoći, odgovornosti prema sebi i drugima i ustrajnosti u obavljanju zadataka. Pored različitih tehnika, pozitivnu komunikaciju čini i korištenje neverbalnih signala te aktivno slušanje poruka. Najbolji je način naučiti kako biti dobar slušatelj djeteta. Kroz aktivno slušanje, odgojitelj izbjegava prosuđivanje i umjesto toga pokušava razumjeti iskustva i osjećaje djece. Trebao bi poticati djecu na komunikaciju te pokazivati interes za ono što dijete govori. Slušanje drugih podrazumijeva prepoznavanje njihovog postojanja, dajući im dostojanstvo i prihvaćajući ih. Empatija nije moguća bez slušanja, a nedostatak empatije otežava potpuno razumijevanje komunikacije. Za uspostavljanje i razvoj socijalnih odnosa ključna je asertivna komunikacija koja uključuje izražavanje misli, osjećaja i uvjerenja na direktan i iskren način, uz poštovanje sebe i sugovornika. U slučaju pogrešaka, dijete će snositi posljedice, a odgojitelj treba jasno izražavati i objašnjavati ponašanja koja mu smetaju, izbjegavajući prijenos agresivnosti. Također, kvalitetu komunikacije određuje korištenje „JA“ poruka umjesto „TI“ poruka jer „TI“ poruke djetetu daju do znanja da je manje vrijedno, kritiziraju ga, osuđuju, podcjenjuju ili stigmatiziraju. „JA“ poruke jasno izražavaju vlastite potrebe, ali ne ugrožavaju drugu osobu. Ako su djeca mala, „JA“ poruka treba biti kratka i jasna (Čorak, 2019).

4.1. Važnost poticajnog okružja

S obzirom da djeca uče aktivno, na način da istražuju, čine i surađuju s drugom djecom i odraslima, kvalitetno i poticajno okružja sadržava veliku obrazovnu ulogu. Prema Slunjski (2008) bogatstvo i promišljenost kod izbora materijala potiču djecu da sama donose zaključke, istražuju i eksperimentiraju. Također, važno je da je djeci osigurana raznovrsnost i raznolikost materijala. Prostorna organizacija određuje i kvalitetu komunikacije među djecom, kao i kvalitetu komunikacije između djece i odgojitelja. Važno je da je prostor ugodan i da što više nalikuje onom obiteljskom. Neki od kriterija dobrog ozračja vrtića mogu biti: istodobno ponuđene različite aktivnosti (sloboda izbora), radno ozračje (svako dijete se bavi onime što ga zanima), veseli žamor djece (komunikacija, rasprava), slobodno kretanje po prostoru (aktivnosti koje nisu statične budući da je djeci kretanje prirodno), slobodan odabir sadržaja i druge djece

s kojom će stupiti u aktivnost (ne moraju činiti samo ono što su za njih isplanirali odrasli) i sl. (Slunjski, 2008). Ukoliko je prostor dobro osmišljen i poticajan, kvaliteta komunikacije među djecom bit će znatno veća nego u prostoru koji nije dobro promišljen. Organizacija prostora u vrtiću ima veliki utjecaj na kvalitetu socijalnih interakcija među djecom, ali i između djeteta i odgojitelja, te je usmjerena na promicanje susreta, komunikacije i interakcija. Važno je osigurati osjećaj pripadanja i dobrodošlice na način da okruže i pedagoški proces odražavaju raznolikost djece i njihovih obitelji.

4.1.1. Razvoj komunikacije kroz različite centre aktivnosti

Kvalitetno strukturirani prostorni elementi vrtića poput centara aktivnosti potiču formiranje manjih skupina djece i omogućuju kvalitetniju interakciju. Djeca razvijaju svoje komunikacijske sposobnosti na cjelovit način kroz igru u različitim centrima dnevnog boravka. Razvoj komunikacijskih vještina ne ograničava se samo na centar za početno čitanje i pisanje. Dijete ima sposobnosti izražavanja na različite načine, primjerice kroz crtež, dramske igre, ples, pjesmu i slično. Poticajno je okruže ključ u razvoju djetetovih sposobnosti, stoga se razvoj govora kroz centre u dječjem vrtiću može realizirati jedino kroz poticajno okruže koje je prilagođeno dječjim razvojnim potrebama. Prilikom ulaska u dječji vrtić, djeca će primijetiti panoe koji sadrže brojne slikovne i pisane poruke koje im podižu svijest o važnosti čitanja i pisanja. Kada je dokumentacija koja sadržava slova i slike stalno prisutna, djeca postaju svjesna važnosti govora i pisanja, te prate razvoj vlastitih jezičnih sposobnosti (Slunjski, 2008). Uz to, takvi panoi će potaknuti komunikaciju djeteta i roditelja prilikom dolaska ili odlaska iz vrtića, ali i komunikaciju među djecom za vrijeme izuvanja ili obuvanja u garderobi ili boravka u zajedničkim prostorima vrtića.

Igre uz pomoć kojih djeca razvijaju svoje govorno-jezične sposobnosti u centru za početno čitanje i pisanje su slušanje i pričanje priča, igre riječima, dramske aktivnosti, igre i aktivnosti sa slovima (Slunjski, 2008). Hansen i sur. (2006) naglašavaju da je uloga odgajatelja u centru za početno čitanje i pisanje otkriti što dijete ne zna i proširiti mu znanje na temelju tih spoznaja. Djeca su spremna i željna učiti, ali na način prilagođen njihovoj dobi. Učenje kroz igru je poticajna aktivnost, stoga je važno djeci ponuditi igre koje će unaprijediti njihove govorno-jezične vještine. Odgojitelj treba znati kako pristupiti svakom pojedinom djetetu i kroz igru ih naučiti ispravnom govoru. Prema Hansen i suradnicima (2006), odgojitelj je partner djeteta u istraživanju jezika. Odgojitelji imaju ulogu pomagača. Trebaju biti spremni proširiti i

poboljšati igru, postavljajući djeci pitanja koja potiču razmišljanje. Oni su svjesni kada je potrebno pružiti odgovarajuće informacije, razjasniti nesporzume, dodati nove materijale i organizirati nova iskustva za učenje (Hansen i sur., 2006). Odgojitelji trebaju biti otvoreni prema idejama djece i koristiti ih pri oblikovanju kurikuluma. Oni aktivno djeluju zajedno s djecom tijekom igre i rada, pružajući primjer brižnog i podržavajućeg modela ponašanja. Pažljivo promatraju i slušaju djecu u različitim aktivnostima, bilježeći i procjenjujući njihove reakcije i postignuća kako bi ih koristili u planiranju i prilagođavanju aktivnosti. Kroz prostor u kojem odgajatelji potiču djecu da slijede svoje interese, djeca razvijaju snažan osjećaj važnosti i samoinicijative (Hansen i sur., 2006).

Postavljanje pitanja i čitanje priča su izvrsne metode za poticanje diskusija među djecom. Kada odgajatelji razgovaraju s djecom o njihovim interesima i postavljaju pitanja koja potiču duboke i bogate odgovore, djeca razvijaju svoju sposobnost izražavanja osobnih iskustava i razmišljanja (Hansen i sur., 2006). Snažan doživljaj i poticanje djece na govorenje trebali bi biti osnovni ciljevi kojima se odgojitelj vodi prilikom pričanja ili čitanja priča. Odgojitelj u aktivnosti pričanja priče treba biti fleksibilan, usklađivati se sa situacijom te biti spreman na prekidanje priče ukoliko djeca započetu aktivnost odvedu u nekom drugom smjeru (Slunjski, 2008).

Kao što je već ranije spomenuto, dječja jezična komunikacija razvija se kroz sve centre aktivnosti, a ne samo kroz centar početnog čitanja i pisanja. Autorica Slunjski (2008) posebnu važnost daje simboličkim igrama. Primjerice u igri liječnika djeca se o mnogočemu međusobno dogovaraju: tko će biti liječnik, tko pacijent, gdje se nalazi bolnica, što je potrebno izliječiti i sl. Što je kontekst u kojem koriste govorni i pisani jezik zanimljiviji, to će oni brže, lakše i kvalitetnije ovladati njime.

Dramske aktivnosti u kojima djeca animiraju razne likove i tako istražuju razne mogućnosti govora također mogu biti poticajne. Pritom, važno je naglasiti da se one moraju temeljiti na slobodi i inicijativi djece, a ne na nametanju poznatih priča od strane odgojitelja (Slunjski, 2008). Lutka ima ključnu ulogu u razvoju jezično-komunikacijskih sposobnosti jer potiče verbalno izražavanje i razvoj govora. Kada dijete uzme lutku ona ga spontano potiče na govor.

Kroz glazbeni centar djeca također imaju priliku razvijati svoj govor i jezik. Govor ima ritam i melodiju, a djeca se prirodno igraju s riječima na ritmičan i melodičan način. Odgojitelj može iskoristiti tu prirodnu igru kako bi pomogao djeci usmjeriti pažnju na glasove i zvukove

jezika. Na primjer, mogao bi potaknuti djecu da nauče imena svojih prijatelja u grupi tako što će pljeskati ritam imena svakog od njih i, ponavljajući to, stvoriti ples. Glazba može doprinijeti razvoju složenosti dječjeg govora, jer melodija pomaže pamćenju. Primjerice ako dijete zapamti frazu iz pjesme koja je malo složenija od njihovog uobičajenog govora i koristi je u razgovoru. Glazba također obogaćuje dječji vokabular. Brojne pjesme sadrže raznovrsne riječi koje će proširiti vokabular djeteta. Djeca će često pokušati stvarati vlastite pjesme, koristeći poznate ili izmišljene melodije, kako bi ispričala svoje priče ili izrazila svoje osjećaje (Hansen i sur., 2006).

Djeca razvijaju svoj govor kroz igru u centru za građenje. Prema Hansen i suradnicima (2006) igra s kockicama potiče razvoj dječjih jezičnih vještina. Djeca grade strukture i daju im nazive, opisuju ih, komuniciraju s drugom djecom, planiraju izgradnju novih građevina, diktiraju priče o svojim konstrukcijama te slušaju odgojitelje koji im čitaju upute vezane uz aktivnosti. Ključno za razvoj govora u centru građenja je usvajanje pojmova usporedbe poput veliko-malo, dugo-kratko.

Djeca također razvijaju govor i u likovnom centru koji je opremljen raznovrsnim materijalima i omogućuje istraživanje različitih likovnih tehnika, upotrebe boja, oblika, struktura i drugih elemenata (Slunjski, 2008). Prema Hansen i suradnicima (2006) likovni centar potiče verbalnu i neverbalnu komunikaciju. Primjer obogaćivanja govora jest učenje imenovanja boja.

4.1.2. Dječji vrtić kao socijalno poticajno okruženje

Socijalno okruženje obuhvaća kompleksnu mrežu međuljudskih odnosa, što uključuje interakcije djeteta s drugom djecom i odraslima unutar dječjeg vrtića. Važnost socijalnog okruženja ističe se u kontekstu procesa socijalizacije i razvoja socijalnih kompetencija kod djece.

Dijete kroz akciju stječe i razvija praktično razumijevanje i znanje o okruženju u kojem živi. Već u prvoj godini života ono razumije što se zbiva u njegovoj obitelji (Miljak prema Gopnik i dr., 2003). Na isti način ono razumije situacije u dječjem vrtiću (razumije djecu, prihvaća ili ne prihvaća odgojitelje i sl.) Dijete razumije, a potom i prihvaća odgojitelja s obzirom na njegovo postupanje i djelovanje prema njemu i drugoj djeci, a ne prema tome što mu odgojitelj govori (Miljak, 2009).

Autorica Slunjski (2008) ističe kako je za razvoj govora važno imati poticajno socijalno okruženje u kojem dijete putem interakcije s vršnjacima, odgojiteljima i drugim osobama stječe razna jezična iskustva. Malnar i suradnici (2013) naglašavaju važnost motivirajućeg okruženja za razvoj vještina, pri čemu se posebna važnost pridaje društvenom kontekstu koji oblikuje dječje koncepte i teorije o svijetu oko njih. Socijalne interakcije postavljaju pred dijete izazove, tražeći od njih da usklade svoju perspektivu s perspektivom vršnjaka s kojima sudjeluju u aktivnostima.

Poticanje interakcije i razgovora trebalo bi započeti već u najranijoj dobi, kao što ističe Šego (2009), jer glas postaje neizostavan dio dječje svakodnevnice i iskustva. Nadalje, važno je poticati dijete na razgovor o različitim temama, postavljati mu pitanja i poticati ga da izrazi svoje osobno mišljenje (Šego, 2009). Kroz proces odrastanja, prema Slunjski (2008), djeca usvajaju jezik putem interakcije sa svojim vršnjacima i okolinom te postupno ovladavaju različitim oblicima komunikacije, posebice aktivnom interakcijom i komunikacijom u raznim društvenim situacijama.

Socijalno okruženje i interakcija s odgajateljem trebaju poticati djecu na raspravu i međusobnu razmjenu ideja i znanja.

5. PRIKAZ ISTRAŽIVANJA – ISTRAŽIVANJE ŠTO ODGOJITELJ TREBA ZNATI O DJEČJOJ RANOJ JEZIČNOJ KOMUNIKACIJI

5.1. Cilj istraživanja

Cilj je ovog istraživanja bio ispitati odgojitelje u kojoj su mjeri upoznati s ranom jezičnom komunikacijom, poznaju li stadije u ranoj jezičnoj komunikaciji te što im je posebno izazovno kod neverbalne komunikacije djece. Uz to ispitivali su se i načini na koje odgojitelji u praksi potiču govorno-jezični razvoj kao i koliko su zadovoljni svojim kompetencijama, dostupnosti edukacija, pomoći koju dobivaju od stručnog tima i dostupnosti literature kao i govorno-jezičnim vještinama djece u svojim skupinama. Istraživanjem se htjelo doznati i to je li vidljiva razlika u odgovorima odgojitelja ovisno o stupnju njihova obrazovanja, godinama radnog staža te odgojno-obrazovnoj skupini u kojoj trenutačno rade.

5.2. Metode i instrumenti istraživanja

Podaci korišteni u ovom istraživanju dobiveni su metodom anketnog upitnika. Upitnik je kreiran *Google* obrascem te je podijeljen kolegama i kolegicama odgojiteljima putem društvenih mreža. Početak upitnika karakteriziraju pitanja s višestrukim odabirom, a odnose se na nezavisne varijable, tj. na odlike ispitanika (stupanj obrazovanja, godine staža, odgojno-obrazovna skupina u kojoj trenutačno rade). Daljnja su pitanja koncipirana kao ona koja nude odgovore „DA“ i „NE“, otvorena pitanja (s odjeljkom za upisivanje odgovora), pitanja s ljestvicom Likertova tipa (od 1 do 5, pri čemu 1 označava tvrdnju „uopće se ne slažem“, a 5 označava tvrdnju „u potpunosti se slažem“ te s padajućim odgovorima od vrlo često prema rijetko).

5.3. Ispitanici

U istraživanju koje je provedeno u travnju 2024. godine sudjelovalo je ukupno 137 (N = 137) odgojitelja djece rane i predškolske dobi unutar Republike Hrvatske.

5.4. Hipoteze istraživanja

Hipoteza 1: Pretpostavlja se da će odgojitelji s diplomskim studijem znati više o ranoj jezičnoj komunikaciji

Hipoteza 2: Pretpostavlja se da će odgojiteljima koji rade u jasličkim skupinama komunikacija s djecom u dominantno neverbalnoj fazi predstavljati manji izazov nego onima koji rade u starijim vrtičkim skupinama

Hipoteza 3: Pretpostavlja se da će ispitanici odgojitelji kao najčešći izazov u komunikaciji s djecom koja su u dominantno neverbalnoj fazi navoditi razumijevanje djeteta

Hipoteza 4: Pretpostavlja se da većina odgojitelja ima dostupnu literaturu vezanu uz područje rane jezične komunikacije

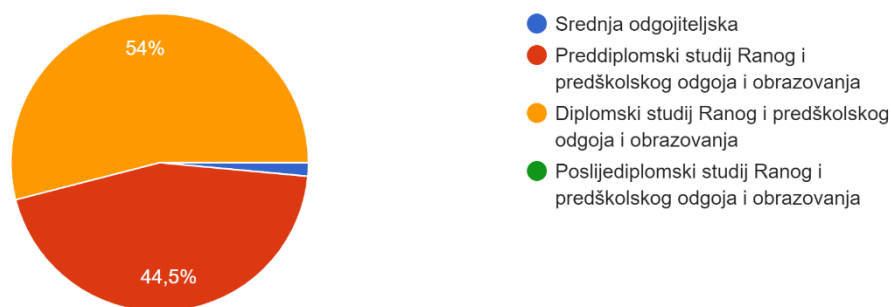
Hipoteza 5: Pretpostavlja se da će se većina ispitanih odgojitelja slagati s tvrdnjama: „Kvalitetna komunikacija među djecom u skupini izuzetno je važna“ i „Poticajno prostorno materijalno okružje izuzetno je važno za razvoj govora i kvalitetnu komunikaciju“

Hipoteza 6: Pretpostavlja se da će najveći postotak ispitanih odgojitelja koji nisu zadovoljni s govorno-jezičnim vještinama djece imati najmanje godina radnog staža

5.5. Rezultati istraživanja

Stupanj obrazovanja:

137 odgovora

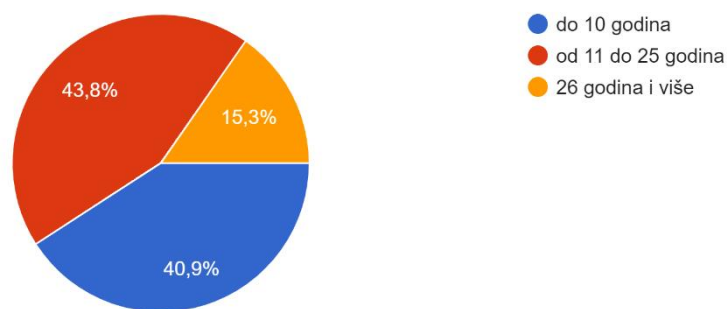

Grafikon 1: Struktura ispitanika s obzirom na stupanj obrazovanja.

Kao što je vidljivo iz *Grafikona 1*, najveći broj ispitanika $N = 74$ od ukupno $N = 137$, što je u postotku 54%, završilo je diplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Nadalje, njih $N = 61$ (44,5%) završilo je preddiplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, dok je srednju školu za odgojitelje završilo $N = 2$ ispitanika (1,5%). Nitko od ispitanika nije završio poslijediplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

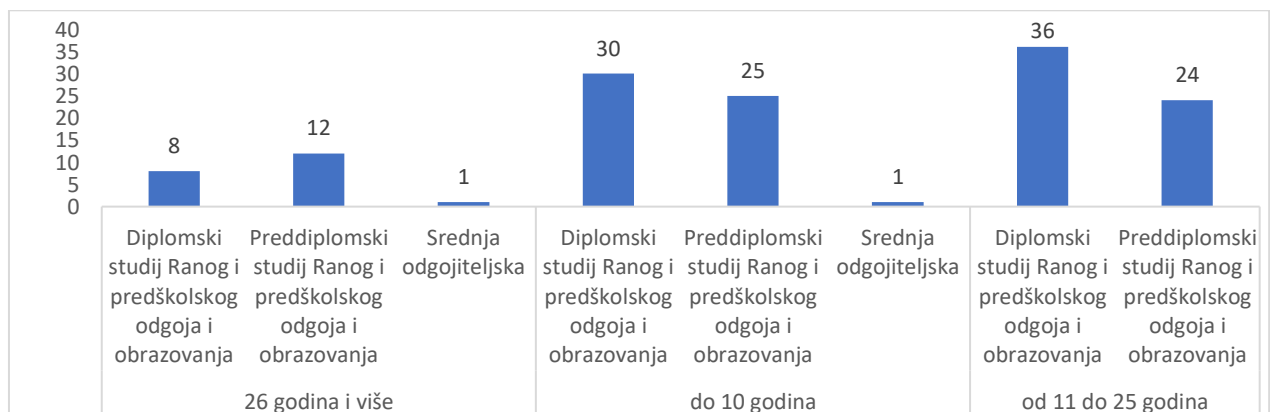
Godine staža:

137 odgovora

Grafikon 2: Struktura ispitanika s obzirom na godine staža

Iz *Grafikona 2* je vidljivo da je upitniku pristupilo $N = 56$ (40,9%) odgojitelja koji imaju manje od 10 godina staža, $N = 60$ (43,8%) odgojitelja koji imaju između 11 i 25 godina staža i $N = 21$ (15,3%) odgojitelja koji imaju 26 i više godina staža u dječjem vrtiću.

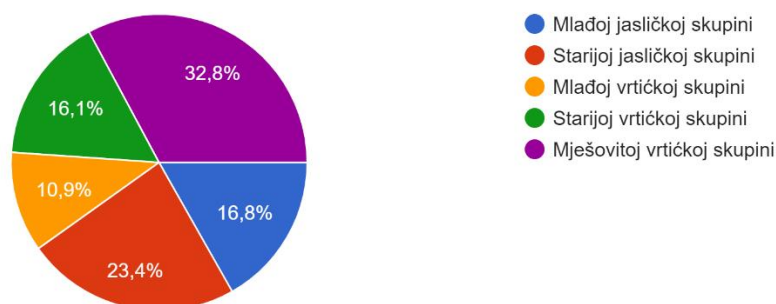

Grafikon 3: Odnos između stupnja obrazovanja i godina staža

Kao što je vidljivo iz *Grafikona 3*, od ukupno $N = 74$ ispitanika koji imaju završen diplomski studij, njih $N = 8$ (10,8%) ima 26 i više godina radnog staža, $N = 30$ (40,5%) do 10 godina radnog staža, a $N = 36$ (48,7%) od 11 do 25 godina radnog staža. Od ukupno $N = 61$ odgojitelja koji imaju završen preddiplomski studij, njih $N = 12$ (19,7%) ima 26 i više godina staža, $N = 25$ (41%) ima do 10 godina staža, a $N = 24$ (39,3%) između 11 i 25 godina staža. Odgojitelji sa srednjom odgojiteljskom imaju $N = 1$ (50%) 26 i više godina te $N = 1$ (50%) do 10 godina radnog staža.

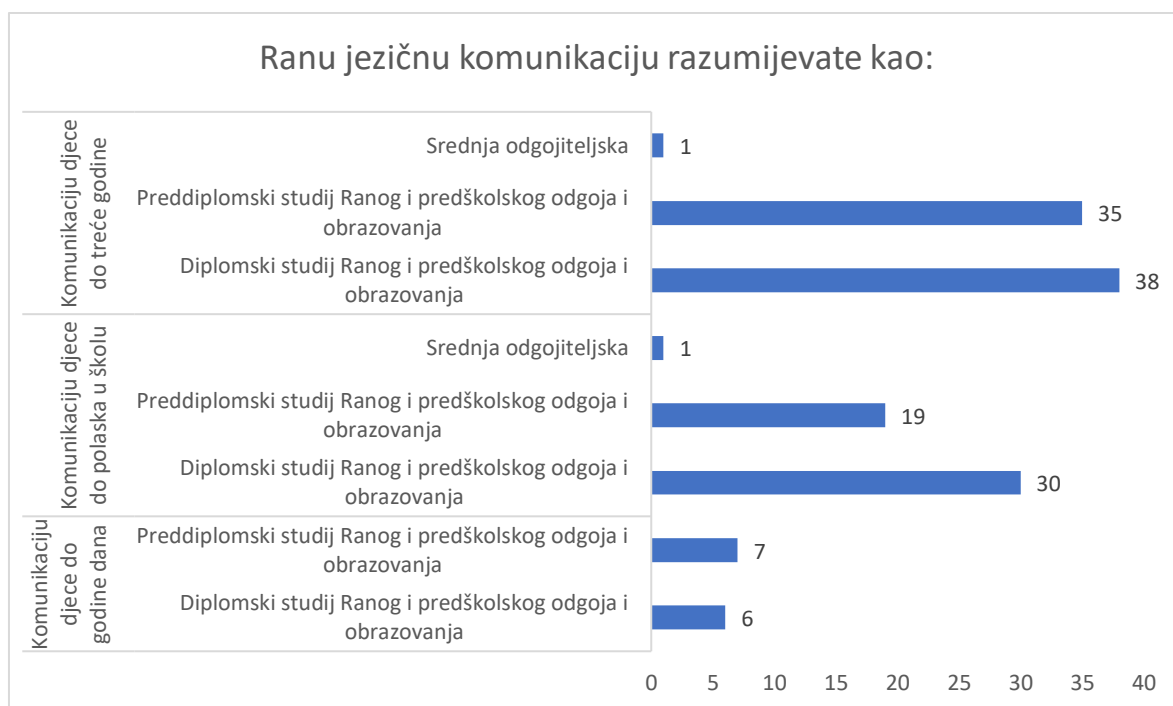
Trenutno radim u:

137 odgovora

Grafikon 4: Struktura ispitanika s obzirom na to u kojoj odgojno-obrazovnoj skupini trenutno rade

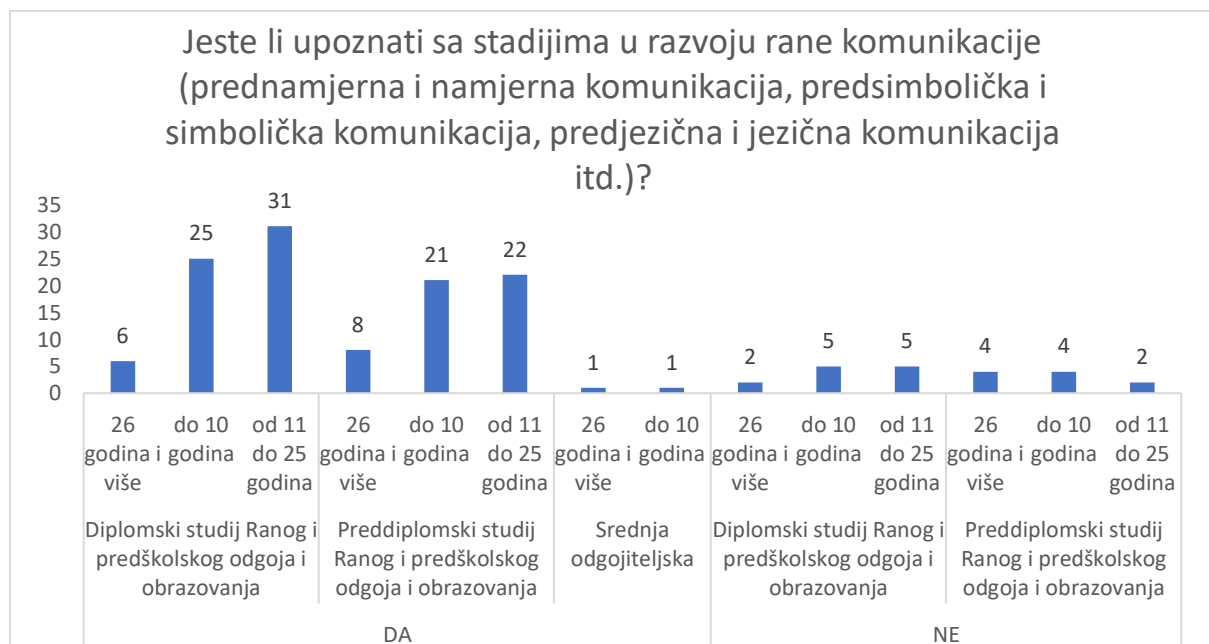
Kao što je vidljivo iz *Grafikona 4*, najviše odgojitelja, $N = 45$ (32,8%) trenutačno radi u mješovitoj skupini (djeca u dobi od 3 godine do polaska u školu), njih $N = 32$ (23,4%) odgovorilo je da trenutačno radi u starijoj jasličkoj skupini (djeca u dobi od 2 do 3 godine). $N = 23$ (16,8%) odgojitelja odgovorilo je da radi u mlađoj jasličkoj skupini (djeca u dobi od 1 do 2 godine). $N = 22$ (16,1%) radi u starijoj vrtićkoj skupini (djeca u dobi od 5 do 7 godina). U mlađoj vrtićkoj skupini s djecom u dobi od 3 do 5 godina trenutačno radi $N = 15$, odnosno 10,9% ispitanih odgojitelja.

Grafikon 5: Odgovori na pitanje „Ranu jezičnu komunikaciju razumijevate kao“ s obzirom na stupanj obrazovanja

Kao što je vidljivo iz *Grafikona 5*, najveći postotak ispitanika, njih 54% odnosno $N = 74$ odgovorilo je da ranu jezičnu komunikaciju razumijeva kao komunikaciju djece do treće godine. Najviše ispitanika koji su odgovorili tako, $N = 38$ završilo je diplomski studij što je 51,4% od svih ispitanika koji su završili diplomski studij, dok je njih $N = 35$ završilo preddiplomski studij. U postotku je to 57,4% od ukupnog broja ispitanika koji su završili preddiplomski studij. Ranu jezičnu komunikaciju kao komunikaciju djece do polaska u školu razumijeva $N = 50$ (36,5%) ispitanika, od toga je 31,1% ili $N = 19$ sa završenim preddiplomskim studijem, a 40,5% odnosno $N=30$ sa završenim diplomskim studijem. Najmanji postotak (9,5%) ili $N = 13$ ispitanika ranu jezičnu komunikaciju razumijeva kao komunikaciju djece do godine dana. Gledajući stupanj obrazovanja, njih 11,5% ili $N = 7$ sa završenim preddiplomskim studijem ranu jezičnu komunikaciju razumijeva kao komunikaciju djece do godine dana, a što se tiče ispitanika sa završenim diplomskim studijem, taj postotak je nešto manji 8,1% ili $N = 6$ od ukupnog broja odgojitelja koji su završili diplomski studij. Iz navedenog se može zaključiti da se postoci ne razlikuju značajno s obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika. Nešto veći postotak odgojitelja sa završenim preddiplomskim studijem ranu jezičnu komunikaciju razumijeva kao komunikaciju djece do treće godine u odnosu na one koji su završili diplomski

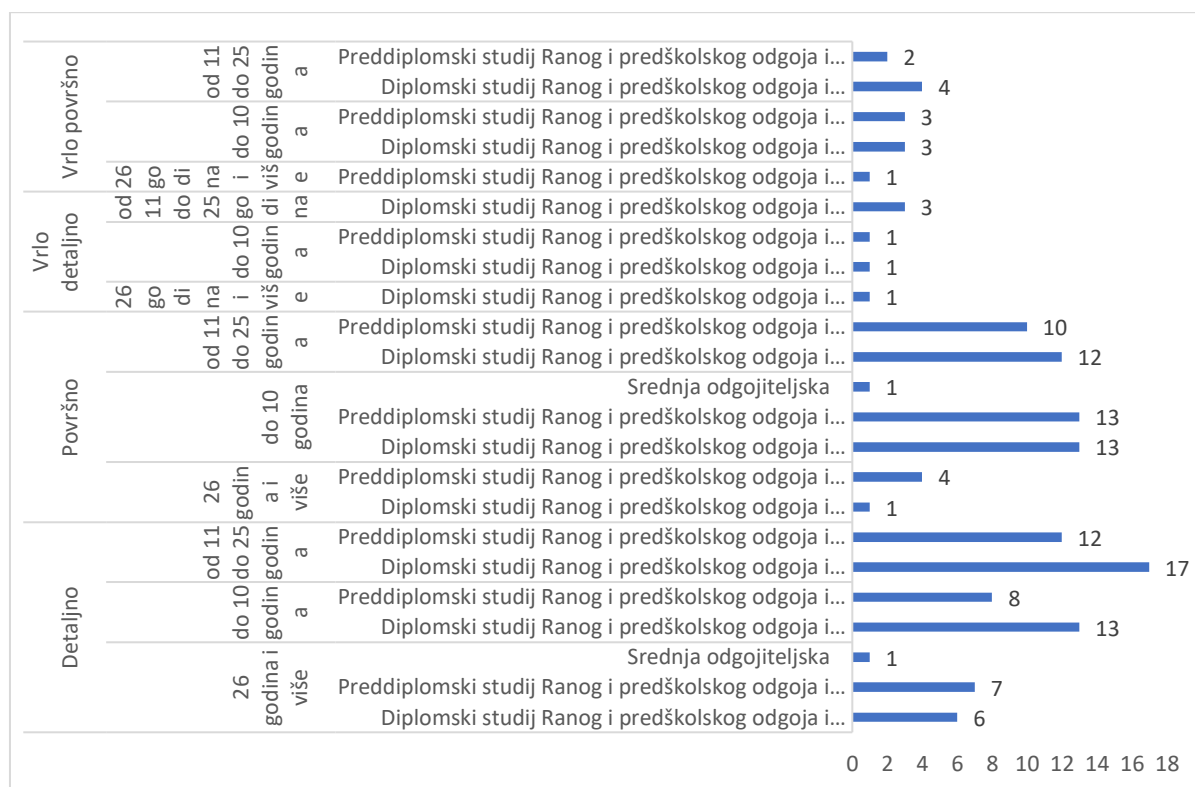
studij. Dok je kod odgovora „komunikaciju djece do polaska u školu“ veći postotak na strani odgojitelja sa završenim diplomskim studijem. Najmanja razlika je kod onih koji ranu jezičnu komunikaciju razumijevaju kao komunikaciju djece do godine dana. Ispitanici sa završenom srednjom školom N = 2 podijelili su se između komunikacije do godine dana i komunikacije do polaska u školu.

Grafikon 6: Odgovori na pitanje „Jeste li upoznati sa stadijima u razvoju rane komunikacije (prednamjerna i namjerna komunikacija, predsimbolička i simbolička komunikacija, predjezična i jezična komunikacija itd.)?“ s obzirom na stupanj obrazovanja i godine staža

Prema rezultatima anketnog upitnika N = 115 (83,9%) ispitanika odgovorilo je da je upoznato sa stadijima u razvoju rane komunikacije, dok njih N = 22 (16,1%) nije upoznato sa istim. Prema *Grafikonu 6* vidljivo je da je N = 31 odgojitelja sa diplomskim studijem te 11 do 25 godina radnog staža upoznato sa stadijima u razvoju rane komunikacije. To je 86,1% svih odgojitelja koji su završili diplomski studij i imaju od 11 do 25 godina radnog staža. Čak 83,3% svih koji imaju do 10 godina radnog staža, a završili su diplomski studij odgovorilo je potvrdno na ovo pitanje, kao i 75% onih koji imaju više od 26 godina staža i završen diplomski studij. Najveći postotak onih koji su odgovorili da su upoznati sa stadijima u razvoju rane komunikacije završilo je preddiplomski studij i ima 11 do 25 godina staža (91,7%). Najveći postotak (33,3%) od ispitanika koji su odgovorili da nisu upoznati sa stadijima u razvoju ima

26 i više godina radnog staža te završen preddiplomski studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Grafikon 7: Odgovori na pitanje „U kojoj mjeri ste upoznati sa stadijima u razvoju rane komunikacije (prednamjerna i namjerna komunikacija, predsimbolička i simbolička komunikacija, predjezična i jezična komunikacija itd.)?“ ovisno o stupnju obrazovanja i godinama radnog staža

Kao što je vidljivo iz *Grafikona 7*, najmanji postotak ispitanika odgovorio je „vrlo površno“ i „vrlo detaljno“ (N = 19). što je ukupno 13,9% svih ispitanih odgojitelja. Najviše ispitanika, njih 46,7% odgovorilo je da je detaljno upoznato sa stadijima u razvoju rane komunikacije. N = 17 (47,2%) odgojitelja koji su završili diplomski studij i imaju između 11 i 25 godina radnog staža smatra da je detaljno upoznato sa stadijima kao i N = 12 (50%) onih koji imaju završen preddiplomski studij i od 11 do 25 godina radnog staža. N = 13 (43,3%) odgojitelja koji imaju završen diplomski studij i manje od 10 godina iskustva smatraju da su površno upoznati s stadijima u razvoju rane komunikacije isto kao i N = 13 (52%) onih koji imaju završen preddiplomski studij i rade manje od 10 godina. Sveukupno N = 14 ili 66,7% odgojitelja sa 26 i više godina radnog staža upoznato je sa stadijima u razvoju rane komunikacije.

Grafikon 8: Odgovori na pitanje „Smatrate li da vam je posebno izazovno komunicirati s djecom koja su u fazi dominantno neverbalne komunikacije?“ s obzirom na odgojno-obrazovnu skupinu u kojoj ispitanici trenutno rade

Iz *Grafikona 8* vidljivo je da je na ovo pitanje $N = 61$ (44,5%) ispitanika odgovorilo „DA“, dok je $N = 76$ (55,5%) odgovorilo „NE“. Neverbalna komunikacija izražena je u jasličkim skupinama te su iz tog razloga proučavani rezultati s obzirom na to u kojoj odgojno-obrazovnoj skupini odgojitelji trenutno rade. $N = 13$ ili 56,5% onih koji rade u mlađoj jasličkoj skupini i $N = 14$ ili 64% onih koji rade u starijoj jasličkoj skupini odgovorilo je da im dominantno neverbalna komunikacija ne predstavlja problem. 55,6% svih odgojitelja koji rade u mješovitoj skupini odgovorilo je da im dominantno neverbalna komunikacija nije posebno izazovna kao i 43,8% onih koji rade u starijoj vrtićkoj skupini što je potvrdilo pretpostavku da će veći postotak odgojitelja koji rade u jasličkim skupinama odgovoriti da im neverbalna komunikacija nije posebno izazovna.

Odgojitelji su kao najizazovnije u komunikaciji s djecom koja su u dominantno neverbalnoj fazi najčešće navodili: razumijevanje djeteta, njegovih želja i potreba i odgovaranje na iste te frustraciju (djetetovu i svoju).

Tablica 1: Razlika procjena ispitanika s obzirom na godine staža

		26 godina i više		od 11 do 25		do 10 godina	
		N	%	N	%	N	%
U kojoj mjeri potičete međusobnu komunikaciju djece izravnim govornim poticajima (pitanjima, uputama itd.)	Vrlo često	16	76,19 %	40	66,67 %	28	50,00 %
	Često	5	23,81 %	19	31,67 %	21	37,50 %
	Povremeno	0	0,00 %	1	1,67 %	7	12,50 %
	Rijetko	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %
	UKUPNO	21	100,00 %	60	100,00 %	56	100,00 %
U kojoj mjeri potičete međusobnu komunikaciju djece neizravnim govornim poticajima (različitim metodičkim aktivnostima)	Vrlo često	13	61,90 %	27	45,00 %	22	39,29 %
	Često	8	38,10 %	26	43,33 %	23	41,07 %
	Povremeno	0	0,00 %	7	11,67 %	11	19,64 %
	Rijetko	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %
	UKUPNO	21	100,00 %	60	100,00 %	56	100,00 %
U kojoj mjeri potičete komunikaciju između djece i odgojitelja izravnim govornim poticajima (pitanjima, uputama itd.)	Vrlo često	18	85,71 %	43	71,67 %	34	60,71 %
	Često	2	9,52 %	16	26,67 %	19	33,93 %
	Povremeno	1	4,76 %	1	1,67 %	3	5,36 %
	Rijetko	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %

	UKUPNO	21	100,0	60	100,0	56	100,00
			0%		0%		%
U kojoj mjeri potičete komunikaciju između djece i odgojitelja neizravnim govornim poticajima (različitim metodičkim aktivnostima)	Vrlo često	11	52,38 %	31	51,67 %	20	35,71 %
	Često	9	42,86 %	22	36,67 %	22	39,29 %
	Povremeno	1	4,76 %	6	10,00 %	13	23,21 %
	Rijetko	0	0,00 %	1	1,67 %	1	1,79 %
	UKUPNO	21	100,0	0%	60	100,0	56
							%

U Tablici 1 prikazana je razlika u procjeni s obzirom na godine radnog staža. Pitanja su bila usmjerena na poticanje komunikacije u skupini izravnim i neizravnim govornim poticajima. Vidljivo je da veći postotak odgojitelja vrlo često ili često potiče komunikaciju izravnim poticajima negoli što to čini neizravnim govornim poticajima. Odgojitelji s 26 i više godina staža 100% su odgovorili da često ili vrlo često potiču komunikaciju među djecom izravnim kao i neizravnim govornim poticajima. Najveći postotak ispitanika koji povremeno potiče komunikaciju među djecom ima do 10 godina radnog staža. Izravnim poticajima povremeno to čini 12,50% odgojitelja s do 10 godina staža, a neizravnim govornim poticajima njih 19,64%. Komunikaciju između odgojitelja i djeteta neizravnim poticajima u najvećem postotku često i vrlo često potiče 95,24% odgojitelja koji imaju 26 i više godina radnog staža. U najmanjem postotku to čine odgojitelji koji imaju do 10 godina staža, njih 75,00%. Također, 23,21% odgojitelja s do 10 godina staža povremeno potiče komunikaciju između djeteta i odgojiteljima neizravnim govornim poticajima što je najveći postotak od ove tri skupine ispitanika.

Tablica 2: Razlika procjena ispitanika s obzirom na stupanj obrazovanja

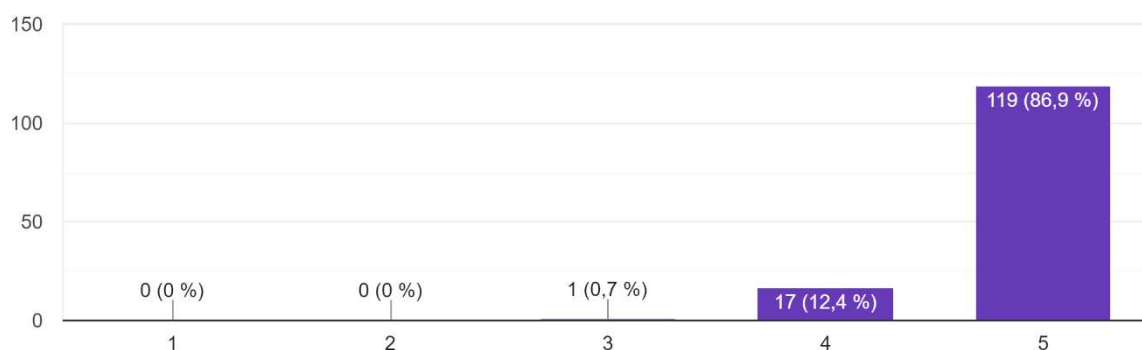
		Diplomski studij		Preddiplomski studij		Srednja odgojiteljska	
		N	%	N	%	N	%
Smatram da u vrtiću imam dostupnu literaturu iz koje se mogu dodatno educirati u području dječje rane jezične komunikacije	Uopće se ne slažem	10	13,51%	10	16,39%	0	0,00%
	Ne slažem se	17	22,97%	13	21,31%	0	0,00%
	Niti se slažem niti se ne slažem	28	37,84%	24	39,34%	0	0,00%
	Slažem se	11	14,86%	11	18,03%	1	50,00%
	U potpunosti se slažem	8	10,81%	3	4,92%	1	50,00%
	UKUPNO	74	100,00%	61	100,00%	2	100,00%
	Znam gdje se mogu dodatno educirati u području rane jezične komunikacije	Uopće se ne slažem	4	5,41%	4	6,56%	0
Ne slažem se		11	14,86%	7	11,48%	0	0,00%
Niti se slažem niti se ne slažem		22	29,73%	18	29,51%	0	0,00%
Slažem se		24	32,43%	19	31,15%	1	50,00%
U potpunosti se slažem		13	17,57%	13	21,31%	1	50,00%
UKUPNO		74	100,00%	61	100,00%	2	100,00%

Edukacije u području dječje rane jezične komunikacije dostupne su i česte	Uopće se ne slažem	10	13,51%	8	13,11%	0	0,00%
	Ne slažem se	24	32,43%	18	29,51%	0	0,00%
	Niti se slažem niti se ne slažem	26	35,14%	27	44,26%	1	50,00%
	Slažem se	10	13,51%	7	11,48%	1	50,00%
	U potpunosti se slažem	4	5,41%	1	1,64%	0	0,00%
	UKUPNO	74	100,00%	61	100,00%	2	100,00%
	Zadovoljan/zadovoljna sam količinom i kvalitetom pomoći koju dobivam od stručnog tima u vrtiću	Uopće se ne slažem	13	17,57%	13	21,31%	0
Ne slažem se	18	24,32%	12	19,67%	0	0,00%	
Niti se slažem niti se ne slažem	25	33,78%	18	29,51%	1	50,00%	
Slažem se	10	13,51%	12	19,67%	0	0,00%	
U potpunosti se slažem	8	10,81%	6	9,84%	1	50,00%	
UKUPNO	74	100,00%	61	100,00%	2	100,00%	
Smatram se kompetentnim/kompetentnom za razumijevanje dječjih neverbalnih	Uopće se ne slažem	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
	Ne slažem se	3	4,05%	2	3,28%	0	0,00%

znakova (geste, pogledi i glasanje) i odgovaranje na njih	Niti se slažem niti se ne slažem	19	25,68%	18	29,51%	1	50,00%
	Slažem se	34	45,95%	25	40,98%	0	0,00%
	U potpunosti se slažem	18	24,32%	16	26,23%	1	50,00%
	UKUPNO	74	100,00%	61	100,00%	2	100,00%
Upoznat/upoznata sam s dječjom jezičnom komunikacijom prije verbalnog izražavanja	Uopće se ne slažem	2	2,70%	0	0,00%	0	0,00%
	Ne slažem se	4	5,41%	4	6,56%	0	0,00%
	Niti se slažem niti se ne slažem	11	14,86%	20	32,79%	0	0,00%
	Slažem se	42	56,76%	23	37,70%	1	50,00%
	U potpunosti se slažem	15	20,27%	14	22,95%	1	50,00%
	UKUPNO	74	100,00%	61	100,00%	2	100,00%
Obraćam pozornost na to da prilikom komunikacije uspostavim kontakt očima s djetetom	Uopće se ne slažem	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
	Ne slažem se	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
	Niti se slažem niti se ne slažem	1	1,35%	0	0,00%	0	0,00%
	Slažem se	11	14,86%	9	14,75%	0	0,00%

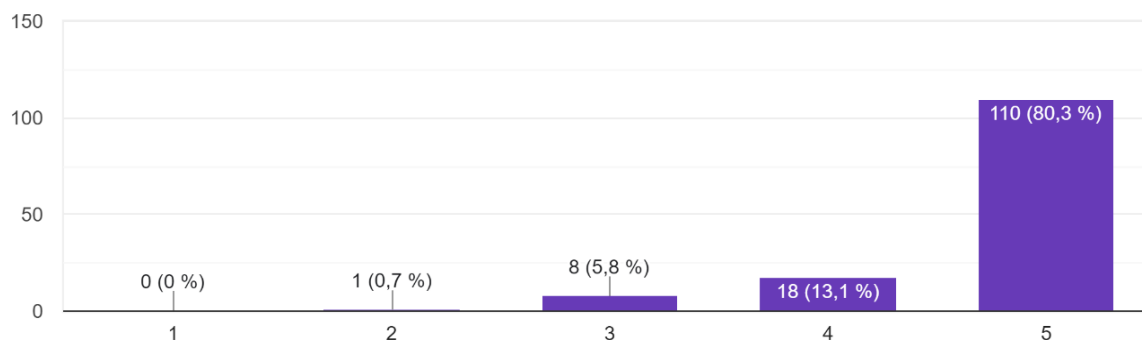
	U potpunosti se slažem	62	83,78%	52	85,25%	2	100,00%
	UKUPNO	74	100,00%	61	100,00%	2	100,00%

U *Tablici 2* prikazana je razlika procjene ispitanika s obzirom na stupanj obrazovanja. Zanimljivo je da značajan postotak ispitanika (36,48% sa završenim diplomskim studijem i 37,7% sa završenim diplomskim studijem) smatra da u vrtiću nema dostupnu literaturu iz koje se može dodatno educirati u području rane jezične komunikacije. Jednako tako, 45,94% ispitanika koji imaju završen diplomski studij i 42,62% ispitanika koji imaju završen preddiplomski studij ne slažu se s tvrdnjom da su edukacije u području dječje rane jezične komunikacije dostupne i česte. Kod pitanja o kompetentnosti i poznavanja dječje neverbalne komunikacije ne postoji značajna razlika u odgovorima ovisno o stupnju obrazovanja. Na navedena pitanja veliki postotak ispitanika odgovorio je „niti se slažem niti se ne slažem“ i na taj način nije uvelike doprinijeo rezultatima istraživanja.

Grafikon 9: „Kvalitetna komunikacija među djecom u skupini izuzetno je važna“

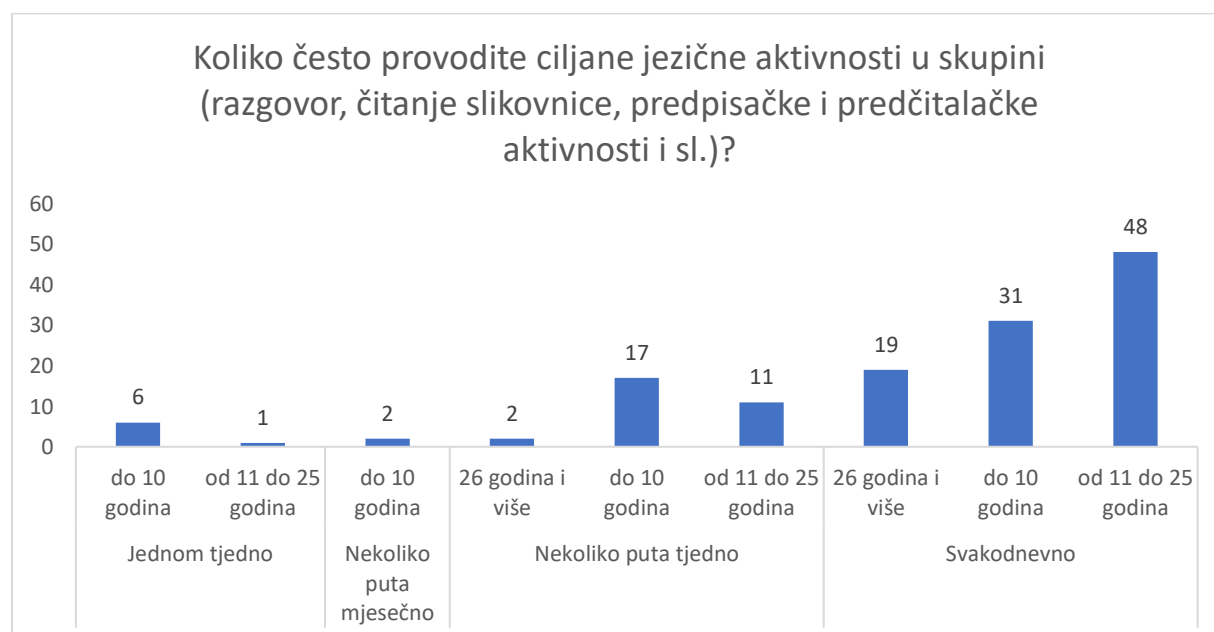
Kao što je bilo za pretpostaviti, a vidljivo je iz *Grafikona 9*, skoro svi ispitanici $N = 136$ slažu se ili se u potpunosti slažu s tvrdnjom da je komunikacija među djecom u skupini iznimno važna.

Grafikon 10: „Poticajno prostorno materijalno okruženje izuzetno je važno za razvoj govora i kvalitetnu komunikaciju“

Iz *Grafikona 10* vidljivo je da se velika većina ispitanih odgojitelja $N = 128$ (93,4%) slaže ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da je poticajno prostorno materijalno okruženje izuzetno važno za razvoj govora i kvalitetnu komunikaciju.

Nastavno na ovo pitanje ispitanici su navodili centre aktivnosti u kojima potiču razvoj govora kod djece. Najčešći odgovori uključivali su nekoliko centara u sobi dnevnog boravka, a uglavnom su se ponavljali: centar početnog čitanja i pisanja, dramski centar, centar slikovnica, obiteljski centar, centar građenja i simbolički centar. Također, često su navodili da potiču razvoj govora u svim centrima aktivnosti.

Grafikon 11: Odgovori na pitanje „Koliko često provodite ciljanje jezične aktivnosti u skupini (razgovor, čitanje slikovnice, predpisačke i predčitalačke aktivnosti i sl.)“ ovisno o godinama radnog staža

Kao što je vidljivo iz *Grafikona 11*, većina ispitanih odgojitelja N = 98 (71,53%) svakodnevno provodi ciljane jezične aktivnosti. Najveći je postotak onih koji imaju 26 i više godina staža. N = 19 (90,48%) odgojitelja svakodnevno provodi ciljane jezične aktivnosti, dok to čini njih 55,36% sa do 10 godina radnog staža i 80,00% onih koji imaju od 11 do 25 godina radnog staža. Najrjeđe, odnosno jednom tjedno, ciljane jezične aktivnosti provodi N = 6 (10,71%) odgojitelja koji imaju do 10 godina staža i ni jedan odgojitelj koji ima 26 i više godina radnog staža.

Tablica 3: Razlika procjene ispitanika s obzirom na godine staža

		26 godina i više		Od 11 do 25 godina		do 10 godina	
		N	%	N	%	N	%
Zadovoljan/zadovoljna sam govorno-jezičnim vještinama djece u svojoj skupini	Uopće se ne slažem	0	0,00%	1	1,67%	0	0,00%
	Ne slažem se	3	14,29%	6	10,00%	8	14,29%
	Niti se slažem niti se ne slažem	6	28,57%	15	25,00%	17	30,36%
	Slažem se	8	38,10%	28	46,67%	19	33,93%
	U potpunosti se slažem	4	19,05%	10	16,67%	12	21,43%
	UKUPNO	21	100,00%	60	100,00%	56	100,00%

Kao što je vidljivo iz *Tablice 3*, sa tvrdnjom „*zadovoljan/zadovoljna sam govorno-jezičnim vještinama djece u svojoj skupini*“ slaže ili u potpunosti slaže više od polovice ispitanih odgojitelja (59,1%). Najveći je postotak onih koji imaju između 11 i 25 godina radnog staža (63,34%), dok je najmanji postotak onih s do 10 godina staža (55,36%). Jednaki postotak odgojitelja s 26 i više godina staža i s do 10 godina ne slaže se s navedenom tvrdnjom (14,29%). Dok se s tvrdnjom ne slaže ili uopće ne slaže 11,67% odgojitelja koji imaju između 11 i 25 godina radnog staža.

5.6. Rasprava

Rezultati istraživanja pokazali su da stupanj obrazovanja ne utječe u velikoj mjeri na poznavanje stadija u razvoju rane komunikacije. Najveći postotak onih koji su odgovorili da su upoznati sa stadijima u razvoju završilo je preddiplomski studij i imaju od 11 do 25 godina staža (91,7%). Detaljno i vrlo detaljno u najvećem su postotku upoznati odgojitelji koji imaju od 11 do 25 godina radnog staža, a neovisno o stupnju obrazovanja, čime se opovrgava prva hipoteza.

Tek malo više od polovice ispitanih odgojitelja (55,5%) odgovorilo je da im nije posebno izazovno komunicirati s djecom koja su u fazi dominantno neverbalne komunikacije. S obzirom na to da je neverbalna komunikacija izražena u jasličkim skupinama, rezultati su proučavani prema odgojno-obrazovnoj skupini u kojoj odgojitelji trenutačno rade. Najveći postotak odgojitelja kojima faza dominantne neverbalne komunikacije ne predstavlja poseban izazov trenutačno radi u jasličkim skupinama. Ovim rezultatima potvrđuje se druga postavljena hipoteza. Kao najčešći izazov neverbalne komunikacije odgojitelji su navodili razumijevanje djeteta, njegovih želja i potreba te djetetovu i svoju frustraciju, čime se potvrđuje i treća hipoteza.

Iako je pretpostavka bila da većina odgojitelja ima dostupnu literaturu na svojim radnim mjestima, rezultati su pokazali drugačije. Veći je postotak odgojitelja koji se ne slažu s navedenom tvrdnjom, od onih koji se slažu. Sa tvrdnjom se slažu odgojitelji sa završenom srednjom školom (100%). Iz rezultata je vidljivo da se četvrta hipoteza, kojom se pretpostavlja da većina odgojitelja u vrtiću ima dostupnu literaturu, opovrgava.

Rezultati istraživanja potvrđuju hipotezu 5 budući da se skoro svi ispitanici slažu ili u potpunosti slažu s tvrdnjama: „Kvalitetna komunikacija među djecom u skupini izuzetno je važna.“ i „Poticajno prostorno materijalno okruženje izuzetno je važno za razvoj govora i kvalitetnu komunikaciju.“

Kad je riječ o zadovoljstvu odgojitelja govorno-jezičnim vještinama djece u skupini, malo više od polovice (59,1%) je zadovoljno ili u potpunosti zadovoljno. Velik broj odgojitelja odgovorio je tvrdnjom „Niti se slažem niti se ne slažem.“ U najvećoj su mjeri zadovoljni odgojitelji koji imaju od 11 do 25 godina radnog staža, a u najmanjoj oni koji imaju do 10 godina staža, čime je i posljednja hipoteza potvrđena.

6. ZAKLJUČAK

Rani komunikacijski razvoj vrlo je kompleksan i složen. Tradicionalno se rani komunikacijski razvoj dijelio na predjezičnu i jezičnu komunikaciju, što se pokazalo prilično pojednostavljenom i površnom podjelom jer zanemaruje promjene u samom komunikacijskom procesu. Period rane komunikacije u literaturi se definiran na različite načine. Neki ga autori definiraju kao period do treće godine života, dok ga drugi izjednačavaju sa periodom ranog djetinjstva te u tom slučaju dijele na predjezično (od rođenja do treće godine) i jezično razdoblje (od druge do šeste godine). Rana je komunikacija toliko važna da je neki autori nazivaju arenom u kojoj se odvija razvoj. Ona nije samo faza u razvoju komunikacije s dominantnom ulogom u socio-emocionalnom razvoju već ima veliku ulogu i u mentalnom zdravlju te razvoju osobnosti i spoznaje.

Istraživanje koje je prikazano u ovom radu dokazalo je da stupanj obrazovanja ne utječe u velikoj mjeri na znanje, stavove i djelovanje odgojitelja u području rane komunikacije. Ono što češće utječe jesu godine staža u struci. Iako je pretpostavka da svi odgojitelji imaju dostupnu literaturu i znaju gdje se mogu dodatno educirati te da su im edukacije dostupne, rezultati ipak to ne pokazuju. Preporuka za iduća istraživanja na ovu temu bila bi upravo u smjeru edukacije u području rane komunikacije. Većina ispitanih odgojitelja u određenoj je mjeri upoznata sa stadijima u razvoju rane jezične komunikacije koji su opisani u radu. Međutim, veliki je postotak onih koji je sa stadijima u razvoju upoznat površno, što dokazuje da su potrebne dodatne edukacije u ovom području. Skoro polovina ispitanih odgojitelja smatra da im je posebno izazovno komunicirati sa djecom koja su u dominantno neverbalnoj fazi (većina onih koji trenutno rade sa starijom djecom), a kao najveći izazov navode razumijevanje djeteta te djetetovu i svoju frustraciju.

Zaključno, budući da je rana jezična komunikacija vrlo kompleksna i značajna za razvoj djeteta, a dijete provodi veći dio svoga dana u vrtiću, nužno je da su odgojitelji kompetentni za odgovaranje na dječje potrebe i želje. To se posebno odnosi na dominantno neverbalnu komunikaciju djece pri čemu je vrlo često izražena djetetova, ali i odgojiteljeva frustracija

7. LITERATURA

Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N. (2010). *Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi*. Planet Zoe.

Apel, K., Masterson, J. (2004). *Jezik i govor-od rođenja do 6. godine*. Ostvarenje d.o.o.

Cepanec, M. (2023). *Rani komunikacijski razvoj*. Naklada Slap.

Čudina-Obradović, M., Starc, B., Profaca, B., Letica, M., Pleša, A. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Golden marketing-tehnička knjiga.

Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću*. SM naklada.

Nicoladis, E. (2002). *Some gestures develop in conjunction with spoken language development and others don't: Evidence from bilingual preschoolers*. Journal of Nonverbal Behavior, 26, 241– 266.

Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Ostvarenje d.o.o.

Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić: zajednica koja uči*. Spektar media.

Vasta, R., Haith, M., Miller, S. (1998). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Naklada Slap.

MREŽNI IZVORI

Cepanec, M., Jović, M. (2023). *Geste kod djece dobi od 4.-7. godine- koliko su učestale i kad se javljaju?*. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/445445>

Cepanec, M., Ljubešić, M. (2012). *Rana komunikacija: u čemu je tajna?*. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/182898>

Čorak, S. (2019). *Komunikacija između djeteta i odgojitelja u predškolskoj ustanovi*. Završni rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

Šego, J. (2009). *Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju*. *Govor*, 26 (2), 119-149. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/165964>

Zrilić, S. (2010). *Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu*. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/174490>

Zubčić, A. (2023). *Odgojitelj kao ogledni jezični model u ranome usvajanju govora na primjeru dječjih vrtića Zadarske županije*. Diplomski rad. Učiteljski fakultet sveučilišta u Zadru.

POPIS SLIKA

Slika 1: . Razvojna piramida komunikacije, jezika i govora

Slika 2: Vrste deiktičkih gesta

Slika 3: Vrste reprezentacijskih gesta

Slika 4: Karakteristike perlokucijskog, ilokucijskog i lokucijskog stadija

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Struktura ispitanika s obzirom na stupanj obrazovanja

Grafikon 2: Struktura ispitanika s obzirom na godine staža

Grafikon 3: Odnos između stupnja obrazovanja i godina staža

Grafikon 4: Struktura ispitanika s obzirom na to u kojoj odgojno-obrazovnoj skupini trenutno rade

Grafikon 5: Odgovori na pitanje „*Ranu jezičnu komunikaciju razumijevate kao*“ s obzirom na stupanj obrazovanja

Grafikon 6: Odgovori na pitanje „*Jeste li upoznati sa stadijima u razvoju rane komunikacije (prednamjerna i namjerna komunikacija, predsimbolička i simbolička komunikacija, predjezična i jezična komunikacija itd.)?*“ s obzirom na stupanj obrazovanja i godine staža

Grafikon 7: Odgovori na pitanje „U kojoj mjeri ste upoznati sa stadijima u razvoju rane komunikacije (prednamjerna i namjerna komunikacija, predsimbolička i simbolička komunikacija, predjezična i jezična komunikacija itd.)?“ ovisno o stupnju obrazovanja i godinama radnog staža

Grafikon 8: Odgovori na pitanje „Smatrate li da vam je posebno izazovno komunicirati s djecom koja su u fazi dominantno neverbalne komunikacije?“ s obzirom na odgojno-obrazovnu skupinu u kojoj ispitanici trenutno rade

Grafikon 9: „Kvalitetna komunikacija među djecom u skupini izuzetno je važna“

Grafikon 10: „Poticajno prostorno materijalno okruženje izuzetno je važno za razvoj govora i kvalitetnu komunikaciju“

Grafikon 11: Odgovori na pitanje „Koliko često provodite ciljanje jezične aktivnosti u skupini (razgovor, čitanje slikovnice, predpisačke i predčitalačke aktivnosti i sl.)?“ ovisno o godinama radnog staža

POPIS TABLICA:

Tablica 1: Razlika procjena ispitanika s obzirom na godine staža

Tablica 2: Razlika procjena ispitanika s obzirom na stupanj obrazovanja

Tablica 3: Razlika procjene ispitanika s obzirom na godine staža

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)